

A Nyugati Jelen irodalmi melléklete. Megjelenik havonta — II. évfolyam 13. szám 2002. november

Szerkeszti: Böszörményi Zoltán
 Munkatársak: Irházi János, Karácsonyi Zsolt,
 Kinde Annamária, Pongrácz P. Mária

http://ij.nyugati-jelen.com
 ij@nyugati-jelen.com
 Anyagaink utánközlése csak a forrás megjelölésével

Ady emléknep Nagyváradon

A körülharcolt zsákmány üzenete

„Nehéz elmondani Ady arcát” – fogalmazott egyik legjobb ismerője, Révész Béla, a költőről írt trilógiájában. És ma ennél még bonyolultabb beszélni Ady költészetéről, derült ki a Nagyvárad Ady Társaság emlékülésén, amelyen neves irodalomkritikusok próbálták körülírni a költő 21. századi interpretációit. Persze, azt az előadók és a hallgatóság is tudta, hogy reménytelen feladatra vállalkoztak, hisz csak az évszázadnyi Ady-értékelésekről napokig lehetne vitatkozni.

„Ady magára utalt költő. Harcában volt magára utalva” – boncolgatta Németh Lászlóval a témakört Kalász Márton, a Magyar Írószövetség elnöke. Majd megpróbált görcső alatt párhuzamot vonni Ady magánya és a mai ember magánya, magáuraltasága között. És kiderült, rövid kutakodást követően könnyűszerrel lehetünk ilyen utalásokra Ady költészetében is, aki, Németh Lászlóval parafrázálva, vajon „meddig lesz a magánynak a közös nyelve”. A közös nyelvet megtalálva pedig kiderül, hogy ma mindenkinek van valamilyen kapcsolata Adyval. Viszont aggasztóan szomorú megállapítani, hogy a közös kapcsolatot eltétő szálát magánynak hívják.

„Fölfedi bennünk a bizonytalanságot” – magyarázta Kalász, miközben áttekintette Ady költészetének legkiugróbb jellemzőit, úgyes fonva ezt össze saját olvasmányélményeivel. Mert a mai embernek el kell sajátítania, miként olvassa Adyt.

Pomogáts Béla irodalomtörténész a hallgatóság lelkületéhez szorosabban kapcsolódó oldalról közelített Adyhoz, amikor a költő Erdély felé nyúló zsinórköteget feszegette. Mérnöki módon épített érveléssel helyezte el Adyt a kor történelmi, politikai, irodalmi síkjába, kihangsúlyozva, mennyire ragaszkodott Ady Erdélyhez – és természetesen Váradhoz –, s mennyire ragaszkodott Erdély Adyhoz. Még akkor is, amikor a költészet körüli viharok megtépázással fenyegették a kapcsolatrendszerét. Pomogáts előadásának egyik legizgalmasabb része volt Ady megítélésének változása a különböző történelmi periódusokban, hisz a Kárpát-medencében minden államforma, Trianontól a kommunizmusig maga szája íze szerint tálalta az Ady-művet.

S amit Pomogáts Béla csak érintett előadásában, azt Balázs Imre József irodalomkritikus, a Korunk szerkesztője már élesben tárta a hallgatóság elé,

amikor 100 év Ady megítélésének ellentéteiből szemezgetett. „Mindenki másnak mindenki más vagyok” – idézte a költőt, aki eszerint tökéletesen ráértett az utókorban majdan dúló viharokra. Mert végigzongorázva az Adyra ragasztott bélyegeken, kiderül, a költő élt bűnös szerelemben, idilli

szerelemben, volt forradalmár és mérsékelt demokrata. Kérdés, miként lehetséges, hogy az irodalomtörténet ennyire ellentmondásosan ítéli meg Adyt, elmélkedett hangosan az előadó, a kor történelmi-politikai ágyásainak különbözőségeiben (is) keresve a választ.

Az irodalomtörténészek a „nagy Ady-vers” témakörben sem találták meg a konszenzus hangját, mivel képtelenek eldönteni, melyik a legjobb vagy leghíresebb Ady-vers. Sőt, néhányan föltekették a kérdést: egyáltalán, létezik ilyen költemény?

Balázs Imre József izgalmas konzekvenciákat kínál párhuzamot vont a Korunk 25 évvel ezelőtti Ady-felmérése és a közelmúltban, 100 költőnek feltett kérdés között. Negyedszázaddal ezelőtt arra voltak kíváncsiak, kik olvassák Adyt, mit értenek belőle, melyek a kedvenc verseik. Kiderült, az Ady-szeretetet elsősorban – ha nem kizárólag – az iskolai tanterv határozza meg és befolyásolja. Egy életre.

A közelmúlt felmérése viszont a XX. század legjobb versét szerette volna kideríteni, immár csak szakavatott választásokra bízva a döntést. Az eredmény meglepő volt: a legtöbben valóban Ady és József Attila verseiből jelölték, ám a „toplista” első tíz helyén nincs egyetlen Ady-vers sem.

„Ha egy középiskolai diák végigolvassa az Ady-irodalom egy részét, többet fog tudni a költőről, mint

Ady ön maga” – döböntette meg a hallgatóságot Ágoston Vilmos író, irodalomkritikus. Ennek a merész, de stabil oszlopokon nyugvó megállapításnak a magyarázata rém egyszerű: Ady annak idején kizárólag azt olvasta el önmagáról, amit eléje tettek. Mert ő újságíró volt, dolgozott, s nem volt ideje tallózni a körülötte vagy fölötte dúló tollcsata szüleményei között. Ágoston szerint, mivel „ma már senki sem tud beleszagolni abba a lószagú valóságba, amelyben Ady élt”, a mai felnőtt vagy diák képtelen teljes egészében értelmezni a költő verseit. S akkor sincs esélyünk ráérezni Ady-korára, ha Bécsben vagy Párizsban sétálva próbáljuk ezt önmagunkban restaurálni. Mert már sem Bécs, sem Párizs nem a régi, így mai szemel érthetetlen, mi vonzott a Szajna partjára tömegeket a század elején. Mivel nincs tapasztalatunk, a múltra csak teoretikus válaszokat adhatunk, magyarázta Ágoston, hozzátéve, hogy Ady kisajátítása elokvens bizonyítéka a költő nagyságának.

Az előadó érdekes fejtegetésbe kezdett Ady és Babits levélváltása kapcsán a magyarság kérdésköréről. Úgy gondolja, hogy amikor ma felteszik az emberek a kérdést, ki a magyar, akkor valóban arra keresik a választ: ki nem magyar. Sajnos, a kirekesztő nemzetszemlélet eluralkodott a köztudatban, s a mai embernek olyan bűnököt is vállalnia kell, amihez nincs semmi.

Boka László irodalomkritikus már „szárazabb”, szigorúan tényszerű előadással készült az Ady emléknepre, szakembri szemmel keresve a költő életművének kihatásait a mára, üzeneteit a mai embernek. Szerinte, most egy újfajta szembenézésre van szükség az Ady-mű irányába, ami egészen más interpretációt jelent.

Az emléknepen Ioan Moldovan költő román szemmel boncolgatta Adyhoz való viszonyát, Komlós Attila, az Anyanyelvi Konferencia titkára pedig szemléletesen, egy képzeletbeli levél formájában közelítette meg kapcsolatát a költővel. Végül Kőrössy P. József, a Noran Könyvkiadó vezetője beszélt a magyar kiadók Ady-terveiről.

Az emléknep mindenkit meggyőzhetett, hogy Révész Béla megállapítása, miszerint Ady „körülharcolt zsákmány”, semmit sem veszített eredetiségéből, igazságtartalmából.

IRHÁZI JÁNOS

Ady Endre

Így van magyarul

Nem adta nekünk az Isten,
 Hogy ki szeret, az segítsen,
 Sohasem.

Magunk is ritkán szeretünk,
 Kikért szálltunk hősen, együtt,
 Valaha.

Valahogyan bajok voltak,
 Lelkünknek, e toldott föltnak
 Bajai.

Egyformán raktuk a szépet
 Barátnak és ellenségnek,
 Mert muszáj.

Egyformán s mindig családunk,
 De hát ez már a mi dolgunk
 S jól van ez.

S szebb dolog így meg nem halni
 S kínoztatván is akarni:
 Magyarul.

Feledjetelek!...

Feledjetelek, hisz jól tudtok feledni,
 Szívetekben már nem gyúl láng soha,
 Stréberkedő, nyomorult gyázmagyarkák
 Mit néktek az aradi Golgota?...
 Bánjátok is, hogy az a tizenhárom
 Bolondul, balgán, könnyen elveszett?...
 Borítsátok, borítsátok a fátyolt,
 Nyomorult módra csak feledjetelek!...

De lesz még itt a bosszú órája,
 Lesz még itt szív, mely sohasem feled,
 Hallunk mi még, hallunk zsoldos nyöszörgést
 A vértanúknak sírhelye felett.
 Lesz még itt ünnep, melynek órájában
 A büntető Igazság karja ver —
 És büszkén tűzzük azt a híres fátyolt
 A tizenhármak oszlopára fel.

1899. október 4.

írótl egy ilyen „majdnem-verset”, melyhez hasonlót a kedves olvasónak minél többet kívánok:

Kihallgatáson Jonathan Swiftnél

Nem értem, mitől keseredél így meg hisz elérted, amit író elérhet. Műveden nem ront, emel az idő mi itt a rossz, az elkésérítő? – Kik olvasnak? Ha jól megfigyeled mind-mind csak ők. Az új Gulliverek. Az óriások számára – nem érték. És nem tanulnak könyvből a törpék.

Bizonyára fájdalmas az írónak – de hát mikor tanultak könyvekből a törpék, még ha oly nagyok is írtak számukra?

Am a mostani pillanat nem az elkéserevés, hanem az ünnepe: Fodor Sándor pár nap múlva, december 7-én 75 éves lesz. Háromnegyed évszázadot tölt az író, aki megtalálta, hogy az egyetlen csodában, az életben hogyan kell a Szót az Igéhez igazítani (A feltámadás elmarad). Azt kívánjuk neki, hogy – olvasói öröme – még nagyon sokáig igazítsa.

JÁMBOR GYULA

A Szót az Igéhez

Fodor Sándor 75 éves

Fodor Sándor írásai maradéktalanul megfeleltek elvárásaimnak, bár aligha tizenéves gyerekeknek írdtak.

Aztán olvastam „felölt” ifjúként regényeit, kolozvári egyetemistaként néha láttam is „Fodorurat” egy-egy irodalmi körön. Ó ugyanis (majdnem) mindenki számára Fodor úr volt az elvtársos világban is – bizonyára nemcsak pártonkívülsége, de főleg „igazi úriemberre” valló udvariassága, választékos modora, viselkedése okán. De hát az író, költőt nem elsősorban módora miatt, hanem művei alapján tisztelik olvasói. És Fodor Sándor olyan könyveket írt, mint az Ónarckép, amelyben már nincs anekdotázás, ellenben van komoly mögöttes tartalom, a történelmi példázatot felmutató A feltámadás elmarad, az erkölcsei felelősség kérdését boncolgató Megőrizlek vagy Bűdösgödör, a megkapóan őszinte, fájdalmasan szép Egy nap – egy élet, a szülőföldet, Csíksomlyót megőrkítő Tíz üveg borvíz. És a nagyon is hézagos felsorolásból sem maradhatnak ki az irodalmi

igénnyel megírt riportok, az igazi nagy gyermekregényekhez mérhető Csipike-történetek (négy is van belőlük), amelyek gyermekek nemzedékeit nevelték ugyan (egy szülő bevallotta: legalább negyvenszer olvasta el kislányának az egyiket), de tulajdonképpen a felnőtteknek mesélnek a diktatúra természetéről; és akkor nem is szóltam a gazdag műfordítói munkásságról, amellyel román és német írók műveit tolmácsolta.

Ahogy harmincnál biztosan több kötetének (hiánys) jegyzékét végignézem, úgy látom: néhányat bizony, sajnós, kihagytam. Köztük van a Szellemidzés a verses „történelmi interjúkkal”.

Fodor Sándor nemrégiben, Arad, Temes és Hunyad megyei találkozón nem kevés humorral – és önironiával – mesélte neki versekre nem, csak amolyan „majdnem-versekre” futotta. És hozzátette: „Majdnem-verseket nagyon sokat írnak magyarul és minden nyelven. De bevalottan csak én írok, és erre büszke vagyok”. Hadd idézzünk most tőle, a próza-

Azon morfondírozom, illendő-e személyes emlékekkel előhozakodni egy író köszöntésekor. Annyi bizonyos: egy személyes élmény esetleg eldöntheti az író és olvasója viszonyának alakulását. Nos, számomra Fodor Sándor, az akkor fiatal íróember az első hús-vér írók egyike volt, akivel életemben találkoztam. 1956 késő őszen, talán '57 kora tavaszán többeket (köztük Asztalos Istvánt) láttam egyszerre hetedikes tanulóként az akkoriban alakult Napsugár egyik bemutatókönyv-olvasótörzse körútján. Így aztán nem csoda, ha elfogult vagyok vele szemben, hisz ma is eleven bennem az a serdülőkori érzés, amellyel az írókat, költőket valóságos félistenként tiszteltem. Attól kezdve, még gyermekfejjel, Fodor Sándor minden fellelhető munkáját igyekeztem elolvasni. Sokáig nyilván nem tudtam volna megfogalmazni, amit későbbi kritikusaitól olvastam, nevezetesen hogy első, az ötvenes évek elején keletkezett elbeszélései jóízű székely anekdotákat mesélő, moriczi-asztalosi hatásokkal mutató írók ígértek. Aligha érdekelt volna akkoriban a kritika: azt kerestem, hogy az olvasott novella, regény legyen számomra érdekes, életű, „fogjon meg”, tudjak meg belőle olyasmit, amit addig nem tudtam.

Márki Zoltán emlékére

Megsebzett harangjáték

Kondul már a nagyharang. Fáj-dalmasan bűgö. Viszik a gyászhu-szárak a költőt, a száfa-legényt, a merengő szemű, sejtelmes mo-solyú, titkokat őrző poétát. Lelke talán még dallal volt teli, de el-gyötört testtel, elborult elmével fel se készülhetett az utolsó búcsúra. Az elmúlás, a semmibe-tántorgás, az ezernyi gondolatra és sóhajra-oszlás régen jelen volt már költé-szetében. Melankolikusan daloló verseiben pihenőt csak a ter-mészet rendjének isteni szépsége nyújtott. A színek és képek úgy toltak, úgy omlottak a papírra a lelkéből ilyenkor, mint az ima.

Hol van már az a Márki Zoltán? A temesvári költő (1928. május 22-én született), aki a szép szavak mámorában fürdött egykoron?

Debrecenben nyugszik, immár békességben, bár szíve-lelke Temesvárt akarta bölcsőül és szemfedőül. Utolsó találkozásunk is ezt az elkerülhetetlen elmúlást idézte. – Megvásároltam a sír-helyemet Temesváron – újságolta valami sztoikus nyugalommal, aztán zsiros kenyeret és egy pohár bort kért. Koccintottunk egész-ségünkre... Mindig felkeresett, ha Temesváron járt, ragaszkodó barát volt, szinte kikövetelte, esdekelte a szeretetet. A mulandósággal vi-askodó lelke szólalt meg verseiben is, amelyek ritkán közelítik meg a boldog ember hangját. A barokkos képsorokból is felkiált, felsír egy-gondolat erejéig, már-már oda nem illő hangon, az elkerülhetetlen vég fájdalma.

A szerkesztő úr (az Utunk, A hét, az Igaz Szó belső mun-katársa) talán akkor volt a leg-boldogabb, amikor 1978-1981 kö-zött a Kolozsvári Magyar Opera igazgatójaként dolgozott. A művészet panteonjába került, onnan dirigálta – leginkább a szí-vével – a dalszínház sorsát és nem is tagadta, büszke arra, hogy kezében a karmesteri pálca. Márki „kertjében” ezekben az években mintha mindig vasárnap lett volna. Aztán az ünnepnapok véget értek, 1981-1988 között, nyugdíjba vonulásáig, ismét újságíróként kereste kenyerét... Visszavonulása szükségsze-rűség volt. Furcsa szokásait, kirobbanó indulatait egyre ne-hezebben viselte el a környezete.

Ezek a démoni indulatok ker-gették a széplelkű poétát a té-bolyult lelkeket ápoló debreceni szanatóriumba, ahol csak szín-telen, unalmasan ismétlődő, kí-nzó hétköznapok vártak rá a vég-ső megváltásig.

Márki Zoltánt november ele-jén vették el (november 15-én temették el Debrecenben). Ráborult egy sírhant, mely fölött búsan zengett zsolozsmát a feledéssel küzdő lélek. A költő lelke. Versei elpihentek szí-vünkben. Törékeny ez a tá-volság, mely élő és halott között feszít. Pillanat az egész, s mi, „labdaszedők” érezzük, hogy „gördül már alattunk is az amúgy is fordulékony föld”.

PONGRÁCZ P. MÁRIA

Könyvespolc

■ *Térj már, térj hát jobbik eszedre, ne jajgass, órijongj, nyavalyogj, ugyanazok*

a napok köszöntenek rád, ugyanazok.

Térj eszedre, mert nincs múlt, csak a jelen,

és jövő is csupán csak az, amit magad magadnak kiszabsz.

– vallja Fekete Vince „A Jóisten a hintaszékéből” című verseskötetében (Erdélyi Híradó Kiadó 2002), amely válogatott és új költeményeket tartalmaz.

■ „Szonda Szabolcs e kötetében már megtalálta egyéni, senki másra nem jellemző hangját. A költői hang egységessé vált, szolidabb lett, klasszicizálódott” – írja Sántha Attila a költő „Vagyontárgyalás” című kötetének ajánlásában.

Minden versem (s)zabigyerek. A szálak bár kötnek nem fognak. Ha elhagyom nem pityereg s csak az értő szívek nyafognak – írja Szonda Útlevélemény című versében.

■ *A változás szavát kimondtam, s új létbe léptem, Én, Francois.*

Rátok a tudatlanság homálya borul. Én túl ragyogok. Bon soir.

– képzeli el Orbán János Dénes Bréda Ferenc sírversét a szerző Antracit című kötetében, ami, a szerző szerint, nem más, mint „alkalmazott nyelv-létten”. „Az Antracit egy idegesítő, briliáns nyelvi világ, a nyelv pedig mindent megte-remt, mert hogy olyan”, írja a kötetéről Orbán.

■ Fried István fő kutatási területe a magyar és a magyarral szomszédos irodalmak története a 18-20. században, valamint az összehasonlító irodalomtudomány története és elmélete. Az „Irodalomtörténetek Transsylvania című kötet a fiatal magyar irodalommal, s ezen belül az ifjú erdélyi poéták írásművészetével foglalkozik. A kilenc tanulmány, Fried szerint, nem más mint „töprengések az ifjú és legifjabb erdélyi szerzőkről.

„Erdélyben jobban őrzik a nyelv szépségét”

Kalász Márton, a Magyar Írószövetség elnöke az erdélyi irodalommal, a magyarországi írókkal való kapcsolatáról nyilatkozott lapunknak.

– *A Magyar Írószövetség miként vonja ernyője alá az erdélyi írókat?*

– Először is szervezetiesleg vonja ernyője alá, ami, megjegyzem, Pomogáts Béla áldozatos

munkájának is az eredménye, s ezt nem lehet neki eléggé megköszönni.

Másrészt, és most magamról beszélek: nagyon figyelem az erdélyi irodalmat, s akkor is figyel-

tem, amikor ők még nem voltak tagok. Tettem ezt elsősorban a nyelv miatt, hisz Erdélyben jobban őrzik a nyelv szépségét, másod-sorban pedig a korszerűsége miatt. Lehet, de ebben nem vagyok biztos, hogy a kisebbségi lét miatt az erdélyi írók jobban, talán gyorsabban is reagálnak a mai kor problémáira.

Egyébként én a közelmúltban Székesfehérváron a határon túli irodalomról szervezett ankéton javasoltam, hogy a „határon túli irodalom” fogalom helyett használjuk az egységes magyar irodalom kifejezést.

– *Lesznek erre ellenhangok is az írószövetségben?*

– Nem hinném, habár külön felmérést még nem rendeztünk. De léteznek olyan hangok, hogy minek ennyi tag az írószövetségben. Most 1200 tagunk van, ebből 500 határon túli. Persze, ezt általában nem negatív hangnemből mondják. Viszont ha arra gondolok, hogy Szilágyi István ül az elnökségben, ha arra gondolok, hogy a választmányban kik vannak, akkor nekem az ő véleményük nagyon sok esetben segítség is. Például Szilágyi Istvánnal, vagy Lászlóffy Aladárral nagyon sok mindent meg tudok beszélni, vagy a ritkán felbukkanó Kányádi Sándorral,

Ferenczes Istvánnal és másokkal. Nekem, mint magyar költőnek, és mint elnöknek ez rendkívül fontos dolog.

– *Az írószövetségnek most milyen a kapcsolata a magyarországi írókkal?*

– Egy kicsit túl klasszikus szervezet maradtunk, és sokat beszélünk arról, hogy az érdekvédelemnek nagyobb hangsúlyt kell kapnia. Megváltozott a szituáció, és ezt az írószövetség képtelen volt követni. De ez a dolog nem rajta múlott. Minden változáshoz kell egy háttér, ami részint anyagi, részint politikai, s hol az egyik, hol a másik hiányzott, hol mind a kettő.

– *Most melyik hiányzik?*

– Mind a kettő. Nekem leg-alábbis. Az idő majd odább fog lökni bennünket ebből a nehéz helyzetből. Elképzelhető, mi is lemaradtunk egy gondolatmenetről. Negatívumokat viszont nem akarok mondani. Mások gondolatmenetét kell átalakítani, hogy mi az írók érdekeit képviseljük, és ettől ne legyünk úgy érdekképviselő, hogy a szellemieket elfelejtjük. Ezt kellene ebben a Közép-Kelet Európában – és nem csupán Magyarországon – kitalálni.

IRHÁZI JÁNOS

Márki Zoltán

Temesvári tercínák

Reggelizünk a filantróp bárban, a színész, az úrpilóta és én oly összefüggéstelenül, mint a havak fehérsége az utcán. Egy vers hozott össze az időben meg anapsztusban.

A színész a perceit cseréli, egy kéket a derekára, két zöldet a csuklójára csavar, s karójára se pillant. Látszik, eszébe sincs, hogy egy égitesten csücsül születése óta.

A pilóta föl se érez egészségéből, hogy letette a fülhallgatót a kilátástalan égbolt alá. Én azt mondom, tanuljuk be januárt, hisz többet én sem mondhatok a mindenségnek.

Ülünk egy gondolat hétepcsétes nyomán, kihozzák az elborult sonkát és a lelkehagyott lágytojást a tálcán mozdulatlansággal. És fáj, hogy együttünkben nem lehettünk a mennyben is.

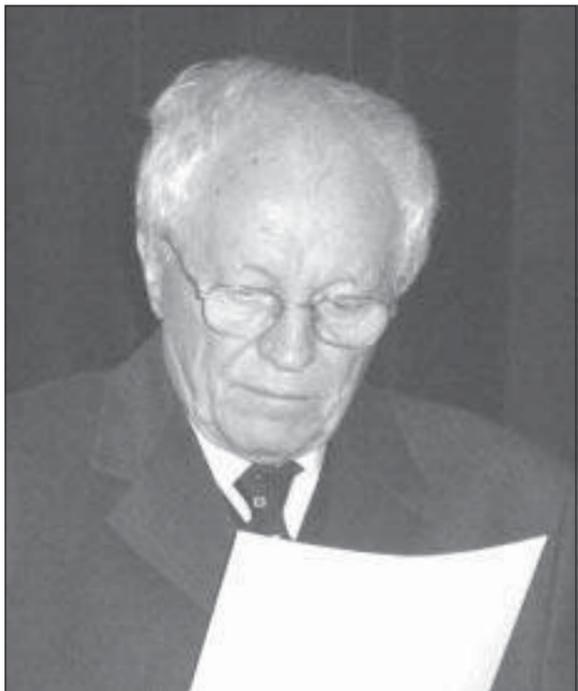
Hallgassatok meg – fújom a levegőbe – jót kívánok csupán, és az élet dönti el keresztkérdéseivel, megértett-e vagy sem. S indul-nánk újabb föllépésre, de talpunk kíméli a földet.

A színész épp enni kezdene, de ijedtében lenyeli mosolyát, és elkülönül a cigarettafüst oszthatatlanságában. Én az újévben kapaszkodom, mint elvitathatatlan pótszékbe.

Színház! – száll föl mellőlünk az ápolat józanságú úrpilóta – és nem markába, maszkjába nevet. Az ajtónál kiderül aztán, jegyünk nem is erre a napra szól, egy másik hangulatba.

Északra a nyártól

az én aradi lelkem
lekéste a fűzfák csatlakozását:
a tagbaszakadt érkezést
akkor kellett volna kezdődnie
a forgandó csodálkozással
mikor a partokat kitalálták
viháros szó volt
összeállt a fölvonuló zöldekből
reményből mely a szelek körme alól
kiserkedt
egekből
mik a szemünkbe belefértek
akkor kellett volna
a háttérbe szorított csönddel
útra kelni
észrevétlen erdővel
mik elúsznak emlékeim előtt
elterjedt sóhajokkal
mikbe virágok kérdései fogóztak
mi lesz velünk
ha nem kell már az ízékért
lehajolni
de én lekéstem
az idő szelíd terepszemléjét
mikor a folyót kigondolták
annyi forrásért cserébe
a napok emelkedőin
csonkig égő csókokért
a májusok szájában
utcaporért mit elver az árnyék
s a lobogó levegő kalapdíszéért
átút a sziszegés
hajnalain halvány erezetén
átcsap a csobogás
a reggelek szigetfokán
a homokpad nyomokra ébredt
a part változataira döbönt
füvek folttalan esőkre kaptak
karjaimba veszek csapzott könyörgés
ó én aradi kivágódásom
a percek legtetetén
a felhők testmozgását magadhoz fűznéd
a vizek vezeklését
ó én aradi boldogulásom
higanyos villám se csitít
izmaim ujjongása lát még
de messzehalkulsz elkötött öröm
s tetőtől talpig lábujjhegyen vársz rám
északra a nyártól

Alter-Native 10. – Marosvásárhely

Rövidfilmesek jubileuma

Sokan még az alapítók közül sem gondolták volna '92-ben, hogy a marosvásárhelyi Alter-Native nemzetközi rövidfilmfesztivál megéri a tíz évet. És mégis. November 20-25 között ismét élettel telt meg a marosvásárhelyi Kultúrpalota. Már szerda este – a *Chico* és az *Áldott légy börtön* játékfilmek vetítésekor teltház volt. Csütörtök estére kiderült, hogy a szervezők nem nyomtattak elég bérletet, a kereslet meghaladta a kínálatot. Ez azt jelzi, hogy van igény az ilyen jellegű rendezvényekre; a közönséget még mindig érdeklik a művészfilmek, ugyanakkor odafigyelnek a kezdő filmek bemutatkozására, az új kísérletezésekre. Ezek pozitív előjelek, de nem szabad elfelejteni, hogy hosszú volt az út idáig. És nehéz.

'92-ben: kezdetleges körülmények között, elavult technikai felszereléssel, kevés pénzzel, de annál több lelkesedéssel, a marosvásárhelyi MADISZ nagy fába vágta a fejszéjét. Megpróbálta visszakapcsolni Marosvásárhelyt, és ezáltal Erdélyt abba az áramlatba, amelyből oly hosszú időn keresztül politikai és ideológiai állapotok rekesztettek ki bennünket. Végre ismét magyar filmeket láthatott az erdélyi közönség; mi több, személyesen találkozhattunk magyarországi filmrendezővel. És ez olyan dolog volt, amely elhomályosította, hogy az előzetesen meghirdetett programot szinte soha nem lehetett betartani, a hang és a kép minősége rossz volt és sosem lehetett tudni, mikor szakad el a vetítőbe fűzőtt celluloid szalag. Voltak olyanok is, akik nem jósoltak nagy jövőt eme kezdeményezésnek. Nem lett igazuk.

A fesztivál évről évre fejlődött, erősödött. Egyre több filmes küldte be alkotásait és az évek során a műfajok is változatosabbá váltak. Ezzel párhuzamosan egyre több országban figyeltek fel az Alter-Native filmfesztiválra, így a versenyfilmek nemzetiségi összetétele folyamatosan bővült, idén az előszűri több mint 300 a világ minden tájáról érkezett alkotásból válogatható.

Ahhoz, hogy sikerüljön ilyen szintre emelni a rövidfilmfesztivált, természetesen szükség volt némi külső segítségre is. Az Alter-Native sokat köszönhet a győri MEDIAWAVE fesztiválnak, amelyet tréfásan a marosvásárhelyi fesztivál nagyobb testvéreként szoktak emlegetni. Mondhatni, az ottani szervezők

jelen voltak a szülőszobában és azóta is segítenek, ahol lehet. Számos alkotó a győri fesztiválokra értesült arról, hogy egyáltalán létezik egy határral odébb egy Marosvásárhely nevű város és ott is van

dokumentumfilmek terén. Ami, ha belegondolunk nem rossz. Én, személy szerint szeretem, mert mindig arról panaszkodunk, hogy globalizálódnak, uniformizálódnak körülöttünk a dolgok. Én ezt nem igazán hiszem. Végülis, bizonyos esetekben valóban beszélhetünk uniformizálódásról; mert néha tényleg kell, értem ezalatt a gyerekvédelmet, meg a hasonló dolgokat. De a globalizáción kívül még mindig rengeteg jó történet van, melyek elmesélésére kiváló eszköz a dokumentumfilm. Témában nincs hiány, de a feldolgozása azért már szakmai kérdés".

nem garancia arra, hogy be is kerül egy fesztivál versenyprogramjába. A marosvásárhelyi fesztiválon szereplő dokumentumfilmek kivétel nélkül megfeleltek azoknak a követelményeknek, melyek alapvető feltételei annak, hogy azt mondhatjuk: egy dokumentumfilm elérte kitűzött célját. És dokumentumfilmek esetében ez a cél nem lehet más, mint a valóság tükrözése.

Mindent felsorolni nehéz lenne, de példaként megemlítenék négy filmet. A *Jobb a Fradi*, a *Csoportkép vonatban*, a *Gödör* és a *Házikó* mind olyan filmek, amelyek a valóságot, a bennünket körülvevő világot mutatják meg. És rádöbbenünk, hogy valami nincs jól. A két előbbi a football-huliganizmussal foglalkozik, az úgynevezett ultra-drukkerek életfelfogását, mentalitását mutatja be. A két utóbbi – mindkettő díjat nyert – a perifériára szorult emberek mindennapjait tárja elénk megrázó hitelességgel. A párhuzamvonás annál érdekesebb, mivel a *Gödör* az itteni nyomorok között élő emberek sorsával foglalkozik, a *Házikó* pedig egy kínai nagyváros perifériáján játszódik. A két filmet egymásután megtekintve, a néző rájön: a nyomor egy nyelven beszél, függetlenül attól, hogy a világ milyen táján találkozunk vele.

A tizedik Alter-Native fesztiválról, elmondhatjuk, hogy fő irányvonala a dokumentumfilm lett. De ez még nem jelenti azt, hogy nem voltak jelen a kisjátékfilmek, amelyek között akadt olyan rendhagyó, kísérletező hangvételű alkotás, ami teljes mértékben beleillik a tulajdonképpeni alternatív kategóriába. Itt megemlíteném Birtalan „Kölök” Zsolt *És egyszerű kap együgyű nevet* c. filmjét, amely valóban nem egy hagyományos alkotás. Ez a film felkeltette mindenkinek a figyelmét. A többség sajnos nem igazán értette, hogy miről van szó, a zsűrinek viszont tetszett, bizo-

A fesztivál díjazottjai:

A Minimum Party díja (részvétel az alkotótáborban):

Ulrich Gábor - *Idegen test* (Magyarország)

Cristian Nemescu - *Mihai és Cristina* (Románia)

A Román Rádiótársaság díja (ötmillió lej):

Heim István: *Piroska világa* (Magyarország)

A DaKino Alapítvány díja (kétszáz usd):

Pieter Eycken - *Az istenek szeretik a csendben szenvedőket* (Belgium)

A Magyar Filmlaboratórium díja (ezer méter negatív előhívása):

Birtalan „Kölök” Zsolt - *És egyszerű kap együgyű nevet* (Románia)

A legjobb régióbeli magyar film (gyártási kapacitás kétezer euró értékben)

Lakatos Róbert - *Csendország*

A Román Nemzeti Filmintézet díja (ötszáz usd)

Juhász Zsolt, Schilling Sára, Szalay Péter - *Csúnya betegség* (Magyarország)

Simó Sándor Emlékdíj (a Maros megyei Madisz díja - ötszáz usd)

A legjobb diákfilmnek: Mihai Baumann - *A gödör* (Románia)

A legjobb elsőfilmesnek: David Brooks - *A tag* (USA)

A fesztivál nagydíja (Marosvásárhely város díja - ötszáz usd):

Dai Yi - *Házikó* (Kína)

évente egyszer egy a MEDIAWAVE-hez hasonló fesztivál.

Előjáróban talán elég lesz ennyi azok számára, akik még nem vettek részt a fesztiválon, hogy képet alkothassanak arról, mit is jelent elindítani egy ilyen rendezvényt, és ami még ennél is fontosabb: ennyi időn keresztül életben tartani.

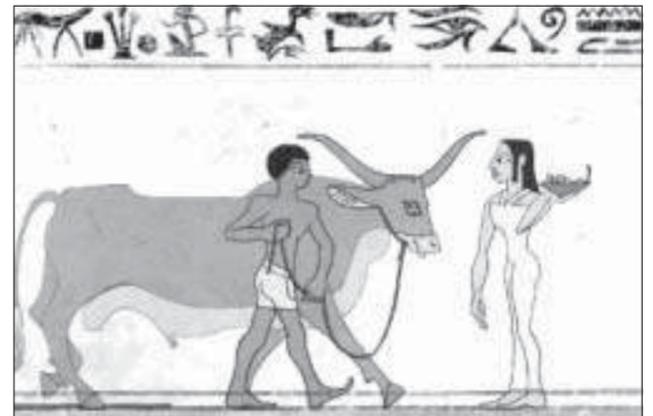
Az idei fesztiválon kétségtelenül az volt a legfeltűnőbb (és ez már az előszűrés idején kiderült), hogy még egyszer sem érkeztek olyan nagy számban dokumentumfilmek, mint ebben az évben. Ezzel szemben viszonylag háttérbe szorultak a korábbi évekre oly jellemző kisjátékfilmek és animációs filmek. Ez a közönségnek is feltűnt, amint az előcsarnokban itt-ott elcsipet beszédfoszlányokból is kiderült. Első látásra valóban furcsának tűnik, hogy miképpen kerülhet túlsúlyba egy alapvetően tévés műfaj egy fesztiválon, amely azzal a céllal jött létre, hogy elsősorban a kísérleti és a fikciós rövidfilmek számára biztosítson teret. Erről Gáspár Attilát, az Alter-Native fesztivál igazgatóját kérdeztük, aki maga is az előszűri tagja volt.

Gáspár Attila, fesztivál-igazgató: „Ennek megvan az oka; úgynevezett dokumentumfilmrel jóval olcsóbb készíteni, mint animációs filmet, ami nagyon drága, vagy fikciós történeteket kitalálni, szereplőkkel eljátszani, bevilágítani. Annak idején megírták már a világ filmművészetében, hogy a kamerát töltőtollként kell használni. Ez a korszak elérkezett. Ebben a helyzetben a legegyszerűbb: különleges élethelyzeteket, különleges embereket különleges helyszíneken rögzíteni és megszólaltatni; mert olcsóbb – és talán ezért tapasztalható ilyen előretörés a

Nemcsak az, hogy dokumentumfilmet olcsón lehet megcsinálni, de az is hozzátartozik a dologhoz, hogy a kérdéseket jól kell feltenni és jól kell megfogalmazni; akkor tényleg helye van a fesztiválunkon ezeknek a filmeknek. És ha már ennél a témánál tartunk, hogy minek van vagy nincs helye e fesztiválon, akkor el kell mondani, hogy az előszűri tagjainak nagyobbik része az előválogatás után úgy vélekedett; annak ellenére, hogy idén sokkal több film érkezett, mint az előző években, nincsenek olyan nagyon-nagyon jó filmek. Ez volt akkor a végkövetkeztetés. Ahogy végignéztük, amit beválogattunk a programba, azt kellett mondani, hogy nagyon nehéz dolga lesz a zsűrinek, mivel itt egy nagyon jó középkategória alakult ki. Ezeknél a filmeknél eldönteni, hogy ez kiugró vagy az kiugró, ez szubjektív kérdés.

A szubjektívitás kapcsán még el lehet mondani, hogy ezen a fesztiválon rengeteg kezdő filmes mutatkozott be. Emlékszem, amikor Simó Sándor néhány évvel ezelőtt elhozott egy elsőéves osztályt, filmjeik közül csak egyetlenegyét válogattunk be a versenyprogramba. Azóta eltelt öt év – Miklaucic Bence *Ébrenjárók* című nagyjátékfilmje itt volt a fesztiválon, Pálffy György *Hukkle*-jét szintén láthatta a közönség (ez utóbbit Oscar-díjra jelölték). Innen is látszik, hogy mennyire pozitív irányban változhatnak az alkotók és miért ne: a közönség is, ezért vannak rá iskolák. Szomorú, hogy tájainkon ez az egyetlen formája annak, hogy egy széles tömeg találkozzon ezzel a kifejezési formával. Mert ha megnézzük, milyen filmeket vetítenek a mozikban, hogy milyen vizuális képzésekben részesülnek az itt tanuló emberek – semmilyenben – akkor látnunk kell, hogy a legegyszerűbb illeszd a képet a hanggal fejezet is komoly értékvalóság elé állíthat bizonyos nézőket.”

A fentiekből egyértelműen kiderül, hogy a dokumentumfilm látszólag egyszerűbb körülmények között is elkészülhet, viszont ez a tény még egyáltalán

Matthias Daenschell: Tauro

fotó: Transindex

Szenási Ákos: A mázlista

fotó: Transindex

Fekete Ibolya: Chico

fotó: Transindex

nyíték erre a díj, amelyet odaítéltek az elsőfilmes rendezőnek.

A fesztiválon a versenyfilmek megtekintésén kívül számos kísérőprogramon vehetett részt a közönség. Ezek közül egyértelműen az esti hosszujátékfilmek voltak a legvonzóbbak, amelyek az idén is elérték a magasra helyezett mércét. Ami nem is csoda, hisz a román és a magyar filmgyártás friss, nemzetközileg is elismert filmjei jutottak el Marosvásárhelyre. Ezt figyelembe véve jogosan rettegtek a szervezők attól, hogy az esti vetítésekkor leszakad az emelet.

Mindent összevetve a szervezők sikerként könyvelték el a 10. születésnapot. Bár panaszkodni is lehetne, hiszen mint minden rendezvényen a pénzühiány itt is éreztette hatását. A technikai felszerelés még tíz év után is elavult, bár sokan dolgoztak azon, hogy a vetítések zavartalan lefolyása érdekében mindentől a legjobbat szerezzék be. Sajnos, a műszaki gondok megoldása úgy látszik még várat magára. De lehet, hogy valahol ez is a marosvásárhelyi fesztivál szépségei közé tartozik. Akik éveken keresztül ezen a rendezvényen dolgoztak, egyértelműen abban, hogy ha minden olajozottan működne, megszűnne az a varázs, ami ennyi időn keresztül életben tartotta ezt a fesztivált. És nekik van igazuk.

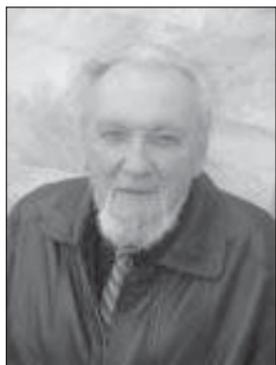
KINIZSI ZOLTÁN

(Köszönet Gergely Zsuzsának, a Kolozsvári Rádió munkatársának a cikkben szereplő interjújánál nyújtott segítségért)

Erdélyi írók az irodalmi Nobel-díjról

December 10-én, az alapító, Nobel Alfred születésnapján a világviszonylatban alighanem legrangosabb kitüntetés idején átveszik a Nobel-díjat. Köztük lesz Kertész Imre, a magyarok első irodalmi Nobel-díjasa. A kedves olvasó bizonyára tudja: személye és életműve körül viták lángoltak fel. Ennek kapcsán kérdeztünk meg három neves, a közelmúltban régióinkban járt erdélyi magyar író-töltőt: hogyan vélekedik Kertész Imre Nobel-díjáról?

Fodor Sándor, az Erdélyi Magyar Írók Ligájának elnöke:

Mihelyt magyarul ír valaki, akkor az magyar író

Bevallom, én nagyon megörvendtem, amikor meghallottam a hírt, bár Kertész Imrét íróként nem nagyon ismertem, sőt alig. Egy filmből ismertem mindezt, ha jól emlékszem, Elizium a címe. Egy érdekes látortörténet volt, Szalontán láttam, azt hiszem, még a diktatúra utolsó évében. Annyi emberség áradt abból a filmből – bár a cselekmény egy része Magyarországon játszódott a zsidók elhurcolásával, ennek az elhurcolásnak a kegyetlenségével volt kapcsolatos, a hangsúly mégsem ezen volt, hanem az emberségen, ami kisugárzott belőle. Ezért engem nagyon meglepett a film, pedig borzasztóan tragikus végű volt, de érdekes módon a népeket, sőt gyermekeket író fasizmusról súlyosabb ítéletet mondott, mint az üvöltöző, korbácsot pergető filmek. Akkor felfigyeltem a szerző nevére. Azóta nem jutott el hozzám könyve, de ne csodálkozzunk, mert sokakhoz nem jutottak el Kertész Imre művei, bár örömmel tapasztalom pályatársaim között is, hogy voltak, akik már megmondták... Érdekes, nekem egyik sem mondta annak idején.

Tudom, viták vannak. Vannak, akik azt mondják, hogy megérdemelte volna Illyés, de Weöres Sándor, Német László is és sorolják tovább a magyar írókat, akik megérdemelték volna a Nobel-díjat. Ezzel én tökéletesen egyetértek, örülök viszont annak, hogy Kertész Imre megkapta.

Még egy kérdés, ami felmerül, kimondva vagy kimondatlanul. Hogy miért éppen egy zsidó származású magyar írónak adták. Kérem szépen, én az irodalomban nem látok különbséget zsidó vagy nem zsidó között. Radnóti Miklós és még annyian magyar költők voltak, vagy azok. Mihelyt magyarul ír valaki, akkor az magyar író, mert az író nemzetiségi meghatározója az, hogy milyen nyelven ír. Tehát ez az egész egy mondvcsinált és fölösleges álprobléma.

Sántha Attila, az E-mil ügyvezetője:

Újra kell gondolni az egész irodalomtörténetet

Én, aki eléggé odafigyeltem arra, hogy mit is mondanak az irodalmi kánonban, mit is tart az irodalomtörténet az írókról, bevallom: annak köszönhetően, hogy Kulcsár-Szabó Ernő irodalomtörténetében nem volt Kertész Imre neve megemlítve, nem olvastam ezeket a műveket. Ilyen szempontból, azt hiszem: amellet, hogy ez óriási kitüntetés a magyar irodalomnak, el kellene gondolkodni azon, hogyan képezzük mi a saját értékeinket, irodalmi értékeinket, mert elképzelhetetlen, hogy az egész világ tévedjen, elképzelhetetlen tehát az, hogy a Nobel-díjat egy közepes magyar írónak adják, aki nincsen benne az irodalomtörténetben. Ez azt jelenti, hogy újra kell gondolni az egész irodalomtörténetet, egyáltalán: a magyar irodalomtörténet kánonképzési rendszerét.

Orbán János Dénes, 2000-ben a Herder-díjas Kertész Imre ösztöndíjasa:

Hátha ez a meglepetés egyúttal pofon is...

Úgy érzem, mind íróként, mind emberként megérdemelte. Kertész Imre soha egyetlen rendszert sem szolgált ki, időnként még arra is kényszerült, hogy kétkezi munkával keresse meg a kenyerét.

A hetvenes években a Sorstalanság évekig várt a kiadásra, majd mindössze 700 példányban adták ki. A rendszerváltás után sem törődtek sokat Kertésszel. A Magvető Kiadó ugyan megjelentetett egy Kertész-életmű sorozatot, de ez sem szakmai, sem közönségsiker nem aratott. Miközben német és angol nyelvterületen ünnepezték szerzővé nőtte ki magát, a magyar irodalmi kánon semmibe vette. A kortárs magyar irodalom nagyjairól írott irodalomtörténetekben meg sem említették a nevét. Az 1999-ben megrendezett Frankfurti Könyvvásáron, ahol Magyarország díszvendég volt, az állami repertóriumban nem szerepeltették Kertészt, ezt a németeknek kellett megtenniük. Éppen ezért visszatetszőnek találtam a magyar politikusok gratulációit: a magyar kánon és a magyar állam nemhogy támogatta, hanem egyenesen gátolta Kertész Imre irodalmi karrierjét. Hátha ez a meglepetés egyúttal pofon is, és a magyar irodalmi kánon felülvizsgálja – végre – azt a torzképet, amelyet a magyar irodalomról mutat a nagyközönség felé.

Irodalmi est Hunyadi Mátyás emlékére

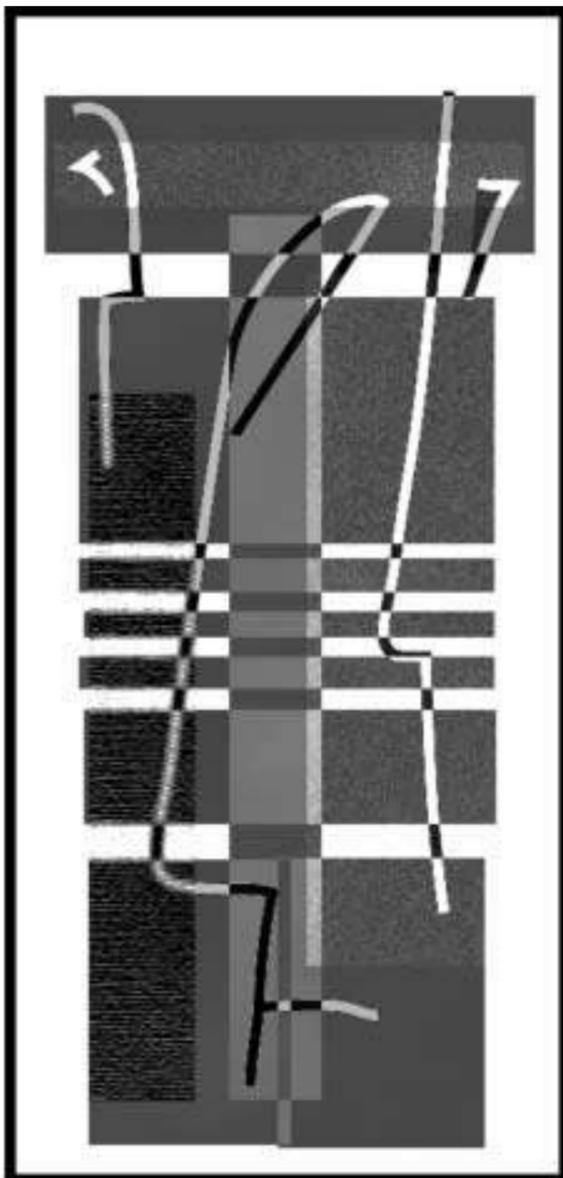
Csütörtökön délután a nagyváradi Tibor Ernő pincegalériában költőbarátok, ismerősök emlékeztek a nyár elején elhunyt költőre, Hunyadi Mátyásra. A jelenlévők egy vékonyka kötetel is megismerkedhettek, amely a költő testvérbátyja, Hunyadi László gondozásában jelent meg Magyarországon *Fenyvesek közé fenyőbe...* címmel, s amely egyfajta „előkiadás” készülő verseskötetéhez.

Maroknyian gyűltek össze a nagyváradi Kanonok-soron a Tibor Ernő Galériában, a nagyváradi irodalmárok rendezvényeinek megszokott színhelyén. A moderátor szerepét ezúttal Szőke Mária vállalta, aki rövid köszöntő és bevezető után felkérte Pataki István költőt, méltassa Mátyás költészetét, munkásságát. – Mátyás költészetében megtalálta az egyéni hangot – mondta Pataki –, néha nem átalotta használni a század elején használt versformákat sem, amelyeket szinte már-már konzervatívnak is nevezhetünk. Már ifjú korában számon tartották az irodalmi folyóiratok, közölték verseit, de tehetségét idejekorán elpazarolta, elherdálta. Játszott az élettel.

– Hunyadi Mátyás rossz korban született – mondta Dénes László –, hiszen ezt a fajta pózolás már nem értékelte ez a társadalom, neki a századelőn kellett volna születnie. Nekünk is több odafigyelést kellett volna tanúsítanunk Mátyás iránt, de kinek volt ideje, türelme?

Majd minden jelenlévőnek volt egy-két története, amelyet megosztott a társasággal. Goron Sándor az idei március 15-i ünnepség kapcsán történt esetét mesélte el, majd ehhez kötődő versét olvasta fel. Farkas Antal egy régebbi élményét elevenítette fel, amikor egy költői est után útban hazafelé Mátyás megállt a Körös fölött átívelő hídon, és a rá jellemző lazassággal kéziratát beleszórta a folyóba. Az egész életét ilyen nagyvonalúan kezelte, verseit sem gyűjtötte össze, szétszórta, vagy kocsmasztalok mellett italta el. Felvetődött a kérdés: ahhoz, hogy ki tudják adni a kötetét, előbb gyűjtőmunkát kell végeznie valakinek. Ezért arra kéri azokat, akiknek tulajdonában Hunyadi vers van, juttassák el a családhoz. A kötetlen beszélgetés után legújabb verseiből olvasott fel Dénes László, Farkas Antal, Nagyálmós Ildikó, Gittai István, Goron Sándor, Ferenc Zsolt és Szőke Mária. A jelenlévők csendes imádságával zárult az emlékest.

NAGYÁLMÓS ILDIKÓ

Vida Gábor

Utószó

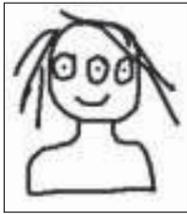
Valaki március 15-ével kapcsolatos szöveget kért tőlem. Azzal hátrítottam el, hogy nekem erről csak egyetlen mondatom van: apám Világoson született. Ennek persze annyi köze van a forradalomhoz, mint apámnak Világoshoz, sosem élt ott a család, nagyapám béres vagy napszámos volt egy uradalomban, inkább csak átutaztak. De azon a kis megbeszélésen az én elhárító mondatom többet jelentett annál, minthogy nincs mondanivalóm, erről a dologról olvasni szeretek, nem pedig írni. Körülbelül azt mondtam, hogy én már tudom a végét, és ez több, mint történelem, ehhez másként van közöm, már-már személyes ügy, vagy éppenséggel: hál' Istennek erről is lemaradtam. Nem baj. Mohácson is emberek laknak, Nagymajtényban is. Sose jártam Világoson, őszintén szólva, nem kíváncsi voltam, tudtommal az apám se, neki ez csak egy anyakönyvi bejegyzés. Elég az, hogy tavaszi napforduló táján, ha derült az ég, a nap éppen a világosi vár mögött van, ez látszott a családi házunk ablakából. Nyáron nem látszott, eltakarta a szőlő. Akárhogy is van, meg lehet szokni. Mellesleg, amikor megtudtam, hogy ez az a

Világos, nagyon meglepődtem. Eredetileg százharminchalányra volt, nem pedig húsz kilométerre légvonalban. A vár szabad szemmel ritkán látszott, de én tudtam, hogy ott van. Mindig tudtam, még éjszaka is. Nincs ennek nagy jelentősége, nem éltünk ott, nagyapámék is csak átutaztak, azt hiszem. Mégis, volt az életemnek egy súlyos pillanata – ha morbid akarék lenni, megvilágosodása –, amikor Világosnak lélektani következményei voltak. Nyolcvanas évek eleje, Arad, vársánc, mély, zezugos, Vauban-rendszerű erődítmény. A gimnáziumból valamilyen lögyakorlatra visznek, légguskával kell célbalőni. Az a hír járja, hogy csak egyetlen jó puska van, egy lengyel. A többi orosz, nem ér semmit. Így hát a diákok közt némi mozgolódás, mindenki a lengyel puskát szeretné. De vajon melyik az, miről ismerik meg? Tanárok, katonai referensek közt nyugtalanítás, a céllovászat tudnivalóan balesetveszélyes...

Amikor pedig a vállamhoz emelem a puskát, különben orosz és nagyon pontos, hirtelen eszembe jut, hogy az apám Világoson született. Szóval, tudom a végét. És ez talán több, mint pszichológia.

Ferencz Zsuzsanna

KIK ügyei

(Részlet)

1.

Kik, akárcsak a bukarestiek, megmosolyogta a mindenkor polgármester-választási kampány jelöltjeit, akik megígérték, hogy megoldják a kóbor kutyák problémáját.

Kik tudta, hogy a bukarestiek a polgármester és a kóbor kutyák közül az utóbbit választanák, mivel szeretik őket.

Tudta, hogy a kóbor kutyák Ceaușescu kutyái: a conducător lebontatta a régi villanegyedeket, az emberek elhagyták kutyáikat, elköltöztek a szocialista lakónegyedekbe.

A kutyák megunták az éhezést, és szintén elköltöztek. És elszaporodtak.

Nem tudni, miért nevezik ezeket kóbor kutyáknak, hiszen haszonkutyák, ökokutyák: megeszik a háztartási hulladék javarészét.

Nevük is van: a kanokat mind Bobitának, a szukákat pedig Fetitának nevezik. Díszítőjelzőt is kaptak, hogy meg lehessen különböztetni őket. Pl.: sárga Bobita, félfülvű Fetita.

Egyes lakók a kutyák védelme alá kerültek, ki tudja, miért.

Kik örökutója fekete, vén, félszemű, két lábára sánta és talán nem is hall. Különböző szép állat. Minden reggel elkíséri Kiket az autóbushoz, közben magyarul társalognak.

Egy reggel Kik egyik szomszédja levitte a megromlott ételt, és megetette a kutyákat. Félszemű Bobitának azonban azt mondta:

– Te magyar kutya vagy. Etesse a magyarok.

Kik tehát felvállalta a kutyát, elnevezte Buksinak.

A szomszédok ezentúl Magyar Buksiként emlegették.

A bukaresti kutyák télen halnak meg. Március elején a lakók elássák a tetemet, a tömbház előtt. Április közepére a holt kutyák már ibolyákká változnak.

Buksis egyre vénebb. Kik arra gondolt, jövő télen Buksi is meghal, tavaszra pedig már ibolyaként kéklik a blokkház előtt. Magyar ibolyaként.

2.

Kik Németországba utazott.

A müncheni reptéren a határőr undorodó arccal vizsgálta román útlevelét, és megkérdezte, mennyi pénzt hozott magával.

– Huszonkét márkát – felelte Kik.

A határőr nem hitte el. Kik előszedte a pénztárcáját, és megmutatta a 22 márkát.

A határőr elbizonytalanodott, és csak legyinteni tudott. Mintha azt mondta volna:

– Európa mindenképpen kapott.

A vámosok megtalálták Kik csomagjában a tizenöt pakli Carpați cigarettát, és azt mondták, fizessen hetven márka vámot.

Kik száján erre kiszaladt az a bizonyos trágár szó, közepén a hosszú sz-szel.

– Mit mondott scharfes (kemény) sz-szel? – kérdezte a német vámos.

– Szeretek – válaszolta Kik. – Különböző is jön az Euró.

3.

Kik reménytelen szerelembe esett.

Az imádat tárgya nem akart tudni Kikről, sőt messzi ívből kikerülte. Erre Kik e-mailt küldött neki, amelyben megírta, hogy szereti, szereti, szereti. És azt is, hogy ha nem válaszol, kénytelen lesz öngyilkosságot elkövetni.

Az illető nem válaszolt, Kik mégsem lett öngyilkos, mert egyéb dolga volt, különben is kiszeregette az illetőtől.

Azonban nem tudta, hogy számítógépes levelezési programja minden második héten újra meg újra elküldi azt az e-mailt, amelyre nem jött válasz. Így hát Kiknek minden második héten öngyilkosnak kellett volna lennie.

Mikor rájött, hogy mi történik a háta mögött, öngyilkosságra kényszerítette levelezési programját.

4.

Kiket külföldön sokszor faggatták, milyenek hát a románok.

Kik tudta, két-három mondatban lehetetlen összefoglalni mindazt, amit ő maga, felmenő- és lemenő ági rokonsága több száz év alatt tapasztalt. És hát

különböző is, a nyugatiak mind nagyon civilizáltak, okosak és demokratikusak, épp csak semmit sem értenek meg.

Megpróbált hát azzal válaszolni, amit a románok mondanak saját magukról.

– A román született költő. A román az erdő testvére.

A külföldiek nem értették. Erre Kik kijelentette:

– Ilyenek meg olyanok. És szorozzátok be ezt hat-tal.

– A magyarokat hányval kell beszorozni? – kérdezte az egyik nyugati barát.

– Nyolccal – akarta válaszolni Kik, de aztán eszébe jutott, hogy ez nacionalizmus.

– Szorozzátok be őket is hattal.

5.

Kik Kolozsváron járt. Jobb meggyőződése ellenére leült egy ilyen trikolor-padra. Ült, ült, és úgy érezte, hogy piros-sárga-kék zászlóra ragadt, pedig nem címer ő.

Aztán észre vette, hogy együttlobog a lobogóval. Megnyitotta a Történelem: a török háborúk, 1848, Trianon, a bécsi döntés. Stb. Több száz év.

Váratlanul Rákóczi fejedelem szelleme tűnt fel. A Fejedelem rászólt Kikre:

– Kelj már fel arról a padról, te hülye.

Kik összeszedte hát a motyóját, és elrohant.

6.

Hatalmas, méteres döblec nőtt egy román földműves házatáján.

Persze, vásárlók is jelentkeztek, a legmódosabb hatszáz ezer lejűt ígért a sütőtökért, a tulaj viszont egy millió lejt kért.

– Ez egy piaci hír – gondolta Kik a tévé képernyője előtt.

De ezután tetőzött a riport: a földműves kijelentette, égi jelet lát a tőkben. Vagyis azt, hogy az ortodoxok és a görög katolikusok végre összebékülnek.

– Szerintem a tők azt is jelentheti – gondolta Kik –, hogy véget ér az infláció, Romániát felveszik a NATO-ba és az EU-ba, az RMDSZ kibékül önmagával, vagy hogy végre meglesz a magyar egyetem.

Később eszébe jutott: az égi jelet nem lenne szabad eladni még millió lejtért sem.

7.

Kik kinézett az ablakon, és azt hitte, nem lát jól: az úton egy teherautó haladt, telistele sárga RKP-címeres vörös zászlókkal. Nem voltak újak, bizony kifakultak, de csak vörös lobogók voltak.

Kik leszaladt a ház elé, de a teherautó közben eltűnt.

– Némely raktár még mindig sok RKP – zászlót rejthet – gondolta Kik. – A különböző, nem aktuális zászlóktól bizony nehéz lehetett megszabadulni a történelem során. Most is ez történhetett.

Mindenesetre úgy érezte magát, mintha nem teherautót, hanem kísértethajót látott volna.

8.

Kinek nincs sok ideje tévézgetni.

Egyik szombat este valami kellemes vígjátékot szeretne látni, bekapcsolja hát a készüléket.

Az egyik csatornán horror, a másikon akciófilm, a harmadikon épp kivégeznek valakit, a negyediken szífi, elég bamba így első belenézésre.

Az ötödiken forróvonalat ajánlanak, lihegve. A hatodikon rózsaszín hálóingés hölgy nyalogatja a banánt az ágyban. A hetedikon franciául beszélnek, azt sajnos Kik nem érti. A nyolcadikon második világháborús dokumentum, épp Hitler üvölt. A kilencediken gyermekded rajzfilm, a tizediken szexfilm, a leghülyébb fajtából.

Eltelik egy fél óra a keresgéléssel. Kik dühös, és le akarja zárni a tévét. Aztán eszébe jut, hogy létezik az Animal Planet című adó. Végignézi egy kiskutya veseműtétjét, aztán megjelenik egy tűzoltó, elmeséli, most jött le a fáról, mert valaki értesítette, hogy egy mókus nem tud lemászni.

– Érdekes – gondolja Kik –, a mi mókusaink nem mászástgátoltak.

A tűzoltó még elmondja, hogy nemrég egy nő azért riasztotta, mert valami hernyó lógott egy szál végén.

– Vagyis gubózott, te marha. Na jól zárom ezt a hetet is – gondolta Kik.

9.

Kiknek roppant elegáns borítékot hozott a posta. Az állt rajta, hogy „K.K. vezérigazgató úrnak”.

– Hoppá – gondolta Kik –, ez nem nagyon stimmel.

Forgatta a borítékot, betűzette a lakáscímet – ez stimmel –, de csak nem barátkozott meg a gondolatokkal, hogy ő vezérigazgató úr. Bár, persze lehetne, ha az eredményeket a valós adottságok szülnék.

A redőny beeresztette kevés fény elegendő volt rá, hogy lássa:

bice-bóca kisasztala tömör, komoly íróasztallá nővekszik. Mellette pedig kit látott? Egy komor, elfoglalt, bajszos férfiút, kinek kézpénze kiguvadt a zakó-zsebből.

Kik érezte, hogy egy másik valóságban ő tényleg vezérigazgató úr. Azt is érezte, hogy ez a szebbik valóság a zsalugáter résein érkezett.

– De azért tulajdonképpen nagyon jó, hogy ebben a szokványvalóságomban nem kell zakót hordanom –, szögezte le.

Viszont később eszébe jutott, hogy rosszul értékelte a helyzetet: ő nem a vezérigazgató, hanem a boríték.

10.

Kik elővette gyermek- és kamaszkori fényképeit. Nem azért, hogy gyönyörködjék bennük, mivel ritka csúf gyermek volt. Hanem csak azért. Valamilyen más okból.

Elnézegette a kis Kiket, pucéron, a fotószalon prémjén, majd elsőáldozóként, pioníryakkendővel, édesanyjával az állatkertben, egy kamaszkori bulin. Stb.

A ceruza kéznél volt, így bajuszt és szakállt és copfot rajzolt magának. A fényképek továbbra sem tetszettek, megpróbálta hát kiradírozni a művészi hozzájárulást. Sikertelenül.

– Hát akkor ez már így marad – gondolta.

– Hál'istennek nem vagyok miniszterelnök, hogy gondolnom kelljen az imidzsemre. Az imázsomra.

Igaza volt.

Viszont mégis szerzett egy jó törlőgumit, és kiradírozott minden bajuszt, szakállt és copfot, az utókorra való tekintettel.

11.

Sok-sok évvel ezelőtt Kik egyik jóbarátja Izraelbe távozott, és itt hagyott neki egy menórát.

Kik a hétágú gyertyatartót a könyvszekrényen tartotta. Elég sok baja volt miatta, minden vendége megkérdezte, hogy zsidó-e? Vagy azért, mert szerette őket, vagy éppen ellenkezőleg.

Kik mindig a következő választ adta: – Egy menóra nem imaóra.

Ha románok kérdezték, akkor egyszerűen azt mondta, nem zsidó.

Egyszer Kiknek eszébe jutott, hogy hozzá kellene, hogy fogjon a gyermeke erkölcsi neveléséhez.

– Ne hazudj, ne lopj, ne szemtelenkedj, ne irigykedj – sorolta neki.

– De mi történik akkor, ha én hazudok, mert azt mondom neked, hogy loptam? – kérdezte a gyermek.

– Jesszusmária, te talmudista lettél.

Otthon sokáig nézegette a menórát, mert csak az lehetett a talmudizmus forrása. Gondolta, eldugja, ne legyen a gyermek szemé előtt. Aztán meggondolta magát:

– Ha ötezer évig kibírta, pont én tegyek be neki? És letörölte a port a menóráról.

Király László

Rozsda

Örökölsz majd egy távcsövet.
Egy messze-messze látót.
Benne szerelmed integet.
Különböző se látod.

Kivárni mindent nem lehet.
A még-nem-lett, s már volt?
Csupán a részeg érti ezt.
S kétségbeesve rátölt.

Haramia-időt hessegetsz.
Szemed marja a távol.
Összetörsz hajót, távcsövet s –
hazatérsz indiákból.

Mrs. Siddons arcképe

Gainsborough-festmény

Hegyek enyésznek gyámánt skót fényben.
A nemalszom-asszony azt hiszi: alszom.
Bokros titokba menekül minden.
Kitárt bilincsel vár az alkony.

Nem arról szólsz, hogy megszűnnek a színek.
Ám a kezünkől eltűnik valami.
Brokátunk, bársonyunk, bujaság-íngék.
S nem halljuk, amit kellene hallani.

Nem az ördögi nemszeretlek.
Nem arról szólsz, hogy a kezdet a vég.
Arról sem, hogy rejthetnek, megölhetnek.
És hogy elég. És hogy nem elég.

Elorozhatják, ellophatják.
A védő-örző jövő nem segít.
Ahogy fonod, sodrod, bontod, mint a párkák.
S mosolygód szerelmek halk vérengzéseit.

László Noémi

Holnapra hátha

Ketyeg az óra, bezárul a kör.
Hajszálra olyan, mint a többi.
Rendeltetését is úgy tölti be:

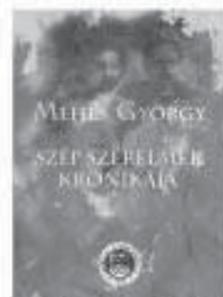
kicsit felvidít,
kicsit meggyötör,
de azért holnap épen ébredek,

ép ésszel bámulom a fákat,
és dolgozom majd,
pedig fáradt,

érzéketlen és kétkedő leszek.
Este van, rohannék utánad.
Holnapra hátha elfelejtelek.

Az Erdélyi Híradó Kiadó karácsonyi ajánlata

MÉHES GYÖRGY
Szép szerelmek krónikája

20x15 cm, 324 oldal
kemény kötés

A Kossuth-díjas író eme legújabb könyve izig-vérig polgári mű. A 86 éves szerzőnek még mindig rengeteg izgalmas mesélnivalója van. Az író szülei, nagyszülei és rokonai elevenednek meg a krónikában, s ki-ki elregejt az, ami a legizgalmasabb volt az életéből. Az emlékek eme labirintusában gyönyörrel csatangolhat az olvasó, hiszen ismét a kedélyes és patinás méhesi világban jár.

Kossuth-díj
2002

A könyv megvásárolható Erdély minden magyar könyvesboltjában, s postai utánvétellel megrendelhető a kiadótól!

Erdélyi Híradó Kiadó 3400 Kolozsvár, Csomiga u. 1/14
tel/fax: 0264 190 275, e-mail: erdelyihirado@mail.ndscj.ro

Bolyai dédunokája

Valahányszor megállok a temesvári Bolyai utca sarkán, s az emléktábla bronztestébe vésett sorokat olvasom, feldereng bennem egy emberarcú emlék... Harmincnégy évvel ezelőtt, 1968-ban találkoztam Bolyai János dédunokájával. Toró Tibor egyetemi professzor, aki már akkor megszállott Bolyai kutató volt, vezetett a nyomra. Ő tudatta velem, hogy Bolyai János és Orbán Rozália együttéléséből két gyermek, Dénes és Amália született, s hogy Dénes leszármazottai Temesváron élnek. A dédunoka címét is megszerezte, s szinte velem együtt szorított, hogy a szenzációs riport megszülessen.

Most, annyi esztendő elteltével újra olvastam az akkor készült riportomat. Az ifjú újságíró lelkesedése, a felfedezés öröme árad minden sorból. Úgy érzem, hogy akkor, azon a februári napon ott voltam, ahol az időt nem évtizedekkel vagy évszázadokkal mérjük. Az, ami számunkra mulandó, azt ott fenn, a bolygókon a végtelenség ezüstpáncélja védi. Földi fogódzókat keresünk, hogy gondolataink utat ne tévesszenek.

Ez a támpont számomra a dédunokával való találkozás marad, még akkor is, ha a felfedezés diadala rövid ideig tartott, s ma épp úgy a feledésbe veszett az a história, mint ahogy a kód homályából annak idején előkerült. Olvassuk együtt azt a régi riportot.

Temesvár, 1968. A Március 6 körül 7-es szám alatti házban a Ciugudeanu Ibolya névjegyet viselő lakosztálynál nyomom meg a csengőt és szívdobogva várom, hogy a véletlenül felderített nyomok bizonyosságot valljanak. Dénes rokonait keresem, akik szerényen és névtelenül zárták otthonukba a nagy ősök emlékét. – Mi már csak amolyan Hamupipóke leszármazottak vagyunk, szürke utódok – mentegétozik az ajtót nyitó néni, és barátságosan tessékkel be a lakásba.

A művészetet és irodalmat szerető ember szenvedélyeit eláruló szoba kellemesen marasztalja az embert. Választékos képgyűjtemény, népi kerámia, könyvekkel teli polcok. A beszélgetés szálait is ezek fűzik tovább. Nem a matematika tudománya visz közel a Bolyai nemzetséghez, hanem az irodalom. Század eleji írók és költők díszkötéses példányai sorakoznak, közülük néhányat elő is vesz vendéglátóm és pár perc múlva már a költemények varázsáról, meg a szavakkal gyönyörűen megfestett erdélyi havasokról beszélünk. Így köt az első emlékszáll Bolyai Farkas túlfutott érzésekkel teli leveleihez, poétikus lelkéhez. – Az iskolában, ha nem tudtam a számtant, tanárom azzal szegényített meg a legjobban, ha a Bolyai ősök nevét emlegette. Mert anyám Bolyai lány volt, Bolyai János fiának, Dénesnek a lánya, név szerint Bolyai Malvin, később Dékány Imrével kötött házassága

után felvette férje nevét, amelyet mi is viseltünk. Így, ezen az ágon a Bolyai névnek nem lett több örököse.

Ilyen bevezető után ülünk le a családi kerekasztalhoz, hogy egy kis időt a Bolyaiak emlékének szenteljünk. A fiókokból előkerülnek a hagyaték utolsó maradványai: a Bolyaiakról szóló kiadványok és néhány fénykép. – Édesanyám a legértékesebb emléktárgyakat a múzeumnak ajándékozta – magyarázza Ibolya. – Beszéltek-e Bolyai Jánosról a családban? – kérdezem. – Nekünk, gyermekeknek, elsősorban a legendás híró történeteket mesélték el. Különösen a híres vívó tetteire emlékezem, ugyanis azt mesélték róla, hogy temesvári tartózkodása alatt párbajban egyszerre több ellenfelet is legyőzött. – Oh, ez a Bolyai átok. Farkas kétszer nősült, János házassága kerékbetört és nagyapánkat, Dénest is ez is ez távolította el a rokonságtól. Róla – és közben előkeresi a fényképet – tulajdonképpen kevesebbet is tudok, mint dédnagyapámról, akiről minden megjelent könyvet érdeklődéssel olvastam el és még a nehéz nyelvezettel írt munkáinak megismerésével is megpróbálkoztam. Nagypámról annyit tudok, hogy 1913-ban halt meg, 77 éves korában, Gyulafehérváron, mint nyugalmazott törvénytudományi irodagazgató.

Előkerül egy fekete keretes papír, amelyen öt Bolyai nevet,

köztük egy Jánost és egy Farkast is találunk. A búcsúzóik között szerepel: Bolyai Dénesné szül. Lőrinczi Aranka, Bolyai Jánoska, kiskorú fia, Bolyai Malvin (Dénes lánya), valamint Bolyai Mari (Sali Lászlóné) és Bolyai Farkas. A felbomlott rokoni kapcsolatok azonban annyira eltávolították őket egymástól, hogy a második Jánosról és Farkasról Malvin gyermekei már semmit sem tudtak.

Fodros ruhás kislány mosolyog a képről. Elérkeztünk időben a Dékány család történetéhez. – A Dékányok kecskeméti származásúak, apám, Dékány Imre katonai felügyelő volt, az állása kívánta meg, hogy 1913-ban Kolozsvárról Temesvárra költözzünk. Szülői házuk a Dózsa tér 2. szám alatt volt, ott nőttünk fel öcsémrel, Imrével együtt. – Mi volt az oka annak, hogy eddig nem keresték fel Önt a történészek, kutatók? – Nem szerettem soha hangoztatni, hogy kik voltak az őseim. A Bolyai nevet sohasem viselhettem, miután pedig férjhez mentem végképp elfelejtődött az, hogy Bolyai Malvin lánya voltam. Még csak Bolyai ünnepeken sem vettem részt, nem szerepeltem a hivatalos meghívottak között. Csak azt sajnálom, hogy a marosvásárhelyi emlékmúzeumot nem láttam még, de remélem, hogy eljutok oda is egyszer. Mondottam már, hogy Hamupipóke utódok vagyunk mi.

Bolyai emléktábla Temesváron. Jecza Péter domborműve

Búcsúzásnál ismét megálunk egy percre a könyvszekrény előtt. – Mindig nagyon szerettem a könyveket és ma is sokat olvasok – magyarázkodik Ciugudeanu Ibolya – régen mindig első voltam a könyvesboltban, ha új könyvek érkeztek.

...Nézem a csillogó szemű asszonyt. Villannak a képek, a frissen szedett és elültetett emlékek. Ezúttal nemcsak Bolyai Farkas poétikus lelke, hanem arcának külső vonása is megelevenedik.

PONGRÁCZ P. MÁRIA

Babits Mihály

Bolyai

„Semmiből egy új, más világot teremttem”
– Bolyai János levele apjához –

Isten elménket bezárta a térbe.
Szegény elménk e térben rab maradt:
a kapzsi villámölyv, a gondolat,
gyémántkorlátját még csak el sem érte.

Én, boldogulván azt a madarat
ki kalitjából legalább *kilátott*,
a semmiből alkottam új világot,
mint pókhálóból szó kötél a rab.

Új törvényekkel, túl a szűk egen,
új végtelent nyitottam én eszemnek;
király gyanánt, túl minden képzetem

kirabolván kincsét a képtelennek
nevetlek, mint istennel osztózó,
vén Euklides, rab törvényhozó.

„I created a new, alternative universe out of nothing.”
– From Bolyai's letter to his father –

God had imprisoned our minds in space.
Those puny things have remained prisoners
thought, the hungry bird of prey, fought the curse,
but never breached its diamond bars embrace.

I'm though a happy bird who manages to cope
By *peeking outside* through a window of my cage,
from nothing a new universe I learned to stage,
like from spider webs prisoners can weave a rope.

With new natural laws, past the narrow sky,
I opened up a new infinity past the thinkable;
no king in history has conquered more than I

by stealing the secret treasures of the impossible
Listen Euclid, your laws command you not to plod
beyond your prison; I just laugh at you with God.

(Angolra fordította PAUL SOHAR)

„Tyhjästä olen luonut uuden toisen maailman.”
(János Bolyain kirje isälleen)

Luoja, hän lukitsi mieleemme vankilaan,
paikan vangiksi. Missä on vapaus:
ahnas salamahaukka, ajatus,
yhä vain kaihtaa timanttiaitaustaan.

Tuon linnun iloksi, joka on häkistään
ulos katsahtanut edes kaipuun silmillä,
minä seipitin uuden maailman tyhjästä,
kuin vangit seiteistä punovat köysiään.

Lait uudet loin, läpi taivaan ahtauden
minä avasin järjelle tilaksi rajattomuuden;
kuin kuningas, läpi kaikkien mielteitten

otin haltuuni aarteen, kaappasin mahdottomuuden
ja Luoja leikkien unohdan orjuutees
sinut, vanha lakienlaattija, Eukleides.

(Finnre fordította ANNA-MAIJA RAITTILA)

Horváth Csaba

Papucsfa

A Bibliában olvashatunk az éden kertjéről, mely idillikus mondhatnánk romantikus életállapotot tár elénk. Személy szerint én boldog semmittevésésként képzeltem el ezt a helyet, amely felnőtt fejjel tudom nem lokalizálható és egyetlen ország sem vallhatja magáénak.

Mindez, kihangsúlyozom a felnőtt ember racionális, mítoszoktól mentes elméjével tűnik annak. Gyermekeként a földgömb teljesen ismeretlen volt. Az iskolai tanulmányok során aztán fokozatosan kitarult előttem az ember által lakott birtokolt földterület. Megismerhettem a kontinenseket és a rajtuk levő országokat az ott élő különböző bőrszínű, nemzetiségű, és nyelvű embereket és őszintén szólva unalmasnak, egyhangúnak találtam. A történelem még kiábrándítóbb volt. A nevek változtak, a helyszínek és a zászlók is csatarendben változtak, uralkodók jöttek-mentek értelmetlenül, céltalanul. Olyanképpen, mint a szél. Nem tudni honnan fúj, hová megy és mikor. A hittanórák lagymatag, ugyanakkor zenés fényében egy másik ország bontakozott ki előttem, amiről az iskolában sohasem beszéltek. Ez az ország nem volt megtalálható a Földgömbön, de még most felnőtt fejjel sem tudom, merre is keressem. De akkor tudtam, hol van. Megtaláltam és jártam benne. Furcsa ellentét. Ma felnőtt fejjel annyit tudok, hogy Isten országa miközöttünk és mibennünk van, gyermekként sohasem kérdeztem, hol van, mert tudtam és ez a tudás azelőtt volt, mielőtt az országhatárokról, kontinensekről a Föld gömb alakúságáról valamit is tudtam volna.

Isten a kert fáij között járkaált csöndes alkonyatkor s időnként rám mosolygott. Csodálatos élmény volt, ezt máig állítom. Családias kapcsolat, közvetlen rokonság volt akkor közöttünk. S mindez történt akkor, amikor még az élet fája a kert közepén állott. A kert, gondolkodásom, élményvilágom központja volt. Sohasem képzeltem el az Édent másként, mint azt az egy ár földet, ami a házunk mellett volt. A kertben sok fa nőtt, ezek mellett paradicsomot is termelt, mely nálam magasabb volt és csodáltam mindent, amire fel kellett nézni legyen az fa, vagy más növény. Micsoda erő, élet, vitalitás, elszántság lehet abban a növényben, ami még nálamnál is magasabb. Magasabb, mint egy ember, vagy helyesebben fogalmazva, mint egy emberke, aki ugyan még hátul gombolja a nadrágját, de azért teljes jogú tagja a kertnek, vagyis a teremtett világnak.

Egy alkalommal kaptam egy szép papucsot. Érdekes volt ez a papucs. Amúgy jelentéktelen tárgy lett volna az életemben, mindbármelyik más papucs, ha nem lett volna ilyen tragikus sorsa. Ha egyáltalán tragédiának nevezhetjük azt, ha egy papucs az örökkévalóságba kerül. Na szóval, volt nekem egy papucsom.

Szép narancssárga, mint a hajnal pírja és tele betűkkel és számokkal. A számos papucs néven volt ismeretes az Édenben, maga az Ursten is úgy azonosította, mint Csabika számos papucs, a mennyei leltárban.

Egyszer ez a papucs elszakadt és bármilyen tragikus de az enyészet útjára került volna. Nagyon szorosan kötöttem hozzá, mert színe melegített, az őskáosz és a teremtés rendje volt egyben rajta. A fekete betűk és számok, mint Isten kikutathatatlán egyenletei és képletei, melynek alapján létrehozta a világot és mindezt egy papucs felületén számolta volna ki. Hüppögésre görbült szájjal és szememben könnyekkel vittem nagyapámhoz-aki a kert művelésével és őrzésével volt megbízva, ráadásul az ősom volt-aki rögtön tisztában volt a helyzettel. Mindig tudta mit kell tenni. Elvégre nem akárcire bízta az Ursten a kert művelését és őrzését. -Ne búsulj fiam lesz helyette másik. Biztatott. De nekem ilyen papucs kell, pontosan ilyen, mint ez. hüppögtem, és lehetetlennek láttam azt, hogy még egy ilyen valaha is legyen az életemben. Még mindig kezemben tartottam a papucsot és elkeseredetten szorítottam, mert szent volt. Akkoriban még sokkal jobban ragaszkodtam a szent dolgokhoz, jobban mondvá akkoriban sokkal több dolog volt szent. De hát ott éltem a kertben. Nagyapám odalépett a kályhához. Rádobott még egy darab fát a tűzre, majd becsukta az ajtót. A tűz egy pillanatra láthatóvá vált. Mintha maga a pokol szája nyílt volna meg egy ásitás erejéig, s aztán összezárt volna. Barna, zománcos szénkályha volt, ami még ma is ott áll a konyhában. Ez volt a kapu a külvilággal. Valahányszor megnyílt, tikkasztó meleg jött ki belőle, ami a pusztulást és félelmet sugározta. Az Éden, mintha egy magaslaton lett volna s a kályhaajtó egy kapu, ami az alyilágba vezet. Az alvilág tüzellel borított, életre alkalmatlan hely. Az Édenen kiül nem lehet normális életet élni. Akkori világképem valahogy így nézhetett ki. Vártunk egy darabig szótlanul. Néztük egymást, mi legyen. En bánatos voltam, nagyapám bölcs. - Add ide azt a papucsot. Minek? Kérdeztem. Megcsinálom. Nem lehet. Az már nem olyan. Az öreg szemügre vette az elkoportatott, elszakadt lábbelit és szijgyártó szakértelemmel forgatta, aztán visszaadta. Nem lehet megcsinálni, el kell lökni. Lehetetlenség! Kiáltottam fel gondolatban, de szavak helyett csak könnyeim csorogtak. - Gyere, dobd ide be, s ha elég a hamut elültetjük a kertben, és mire nagy leszel egy szép magas fa nő a helyébe. Papucsfa.

A pokol hörögve nyelte el az isteni kéziratokat és a kavargó tűz magába szívta Isten titkainak szent szavait. En akkor gondolatban már a papucsot láttam. Rajta sárga, piros, narancssárga és kék papucsokat láttam, és amikor csak kedvem tartja egy másikat akasztok le. Bizony minden nap más színű papucsban fogok járni. Másnap szertartásosan elszórtuk a hamvakat. Vártuk, hogy valóra

váljon a terv. Másnap kimentem a kertbe és kíváncsi szemmel vizsgáltam a földet, vajon nem-e hajtott ki a papucsfa, legalább egy fűszál nagyságnyra? Hát nem nő az olyan gyorsan. felelte nagyapám, de én ennek ellenére hűségesen kijártam napjában többször is leellenőrizni, hogy vajon nem nőtt-e ki?

Az Édenben, mint tudtam gyorsan nőnek a dolgok, hiszen maga Isten ültette a kertet, ő garantálta a termést, a gyümölcsöket. Nem tudtam azonban egyeztetni, hogyha ő ültette a kertet, és ő adja a termést, akkor én, miért kell annyit várjak a papucsfa kinövéséig? De azért kitaróan vártam. Eltelt vagy tizenhét-húsz év. Nagyapám már meghalt, s pontosan már nem emlékszem a helyre, ahová a hamvakat szórtam. De mindig visszaemlékszem a szavaira: ha majd nagy leszel egy papucsfa lesz a kertben. Nagy a gyanú, sőt minden gyanú fölött áll, hogy az a hely, ahová a hamut elszórtam, a mai körtefa helyén lehetett. Többször studiózta rendezetlen lombját, miért ilyen csúnya ez a fa? A körtefák rendszerint csúnyák, aránytalan, asszimmetrikus fák. Olyan rendetlenül vannak az ágai, mint a papucsom a számok és a betűk. Aztán rájöttem: ez a papucsfa. De miért nem terem papucsot?

Azóta megváltozott minden. A kert, a világ és vele együtt a világképem is, olyannyira, hogy csupán nosztalgia maradt a hajdan virágzó kertből. Ha az ember nem ügyel, könnyen eltévedhet és kimehet az Édenből. Mire visszatál, már mindent másként lát. Ma már csak a körtefa rendezetlen ágait látom. Ha még mindig kicsi lennék, akkor minden biztonnal papucsokat látnék rajta. Most döbbenek rá, hogy aki a kert művelésével és őrzésével volt megbízva elárulta nekem a titkát. Hiszen ő már nincs, tehát a kertet sem tudja senki úgy művelni és őrizni, mint ő. Ki tudja milyen módszerekkel dolgozott és művelte a kertet, kapált és öntözött, plántált és irtott. Talán abban különbözött a mai földművelőktől, kertművelőktől, hogy őt maga az Ursten bízta meg ezzel, és meg is mutatta, hogyan kell csinálni. Akkor még minden szent volt. Akkor még színről színre láthattam őt. Ma már más szemmel nézek. Bánom is. Tehát, ha nagy leszek, egy papucsot látok. De nagy lettem és mégsem látok papucsot. Miért? Azért, mert a titok abban állt, hogy élj úgy, ahogy most. Ha nagy leszel se felejtse el, hogy a kertet Isten ültette, és minden úgy van, ahogy ő akarja. A kertben csodák vannak. Késő. Most már késő visszamenni. Lehetetlen megint olyan családias kapcsolat, mint annak idején. Néha megnyílik ez az út, amikor a kertben járok. Érzem a régi hangulatot, a régi Édent, de csak egy pillanatra, mint ahogy akkor este egy pillanatra megnyílt a pokol szája. Mintha a másik végén lennék. Most is megnyílik egy ásitás idejéig és látom a régi Édent, aztán minden marad.

Apám sokszor unszol. Egyél körtét, hiszen semmi gyümölcsöt nem eszel. Hiába is magyaráznám miért nem eszem a kert fájáról. -Nem kérek, nem szeretem

Nagyálmós Ildikó

Halottak napja Udvarhelyen

Honnan lett egyszerre ennyi ember?
És ennyi virág hol terem?
Nincs annyi viasz, amennyi gyertyát...
Lángba borult a végtelen
temetőkert, mint Las Vegas-i utca
mint aranyozott fényes kaszinó
a kocka rég el van vetve
s bementa tegnap a rádió
hogy Mindszentek, halottak napja
s ilyenkor azokra emlékezünk
kik nem kaptak külön fényes táblát
csak kétméter földet, virággyázt
ó, mindnyájan elveszünk.

Mint a hangyák a megbolydult bolyban,
életre kelt a temető...
mintha a csillagok lejöttek volna.

ilyenkor nem zokog senki
a sírok felett, nem beszél
arra gondol, mért kell elmenni
s nehéz-e vajon a szemfedél

ilyenkor a gyerek is hallgat
némán nézi a furcsa fényt
nem érti a sok kis lángocska
mért nem égeti két kezét

nem érti ha a viasz rácseppen
kezére, mért nem hagy sebet
nem érti, hogy mért nem fáj
s mi az az emlékezet

Az ablakból figyelem a várost
s arra vágyom, hogy intsenek
Istenek, ne legyenek magányos
még halottaim sincsenek.

Fekete Vince

Hétfő. Ősz

A legjobb ilyenkor itt a jó meleg
konyhában savanykás befőzés
szagban káposzták uborkák
paprikák jó meleg legében

kint apró szemerkében esik az
eső ősze eleje csend hétfő reggel
pácolódunk itt a meleg légben
kaprok csomborok illatos

levében sárgarépa zeller apró
szemű szőlő alma körte morog
majd kikapcsol a hűtő zümmög

a mosógép piros ernyők sárga
kék zöld esőköpenyek az utcán
a halk esőben

a legjobb ilyenkor

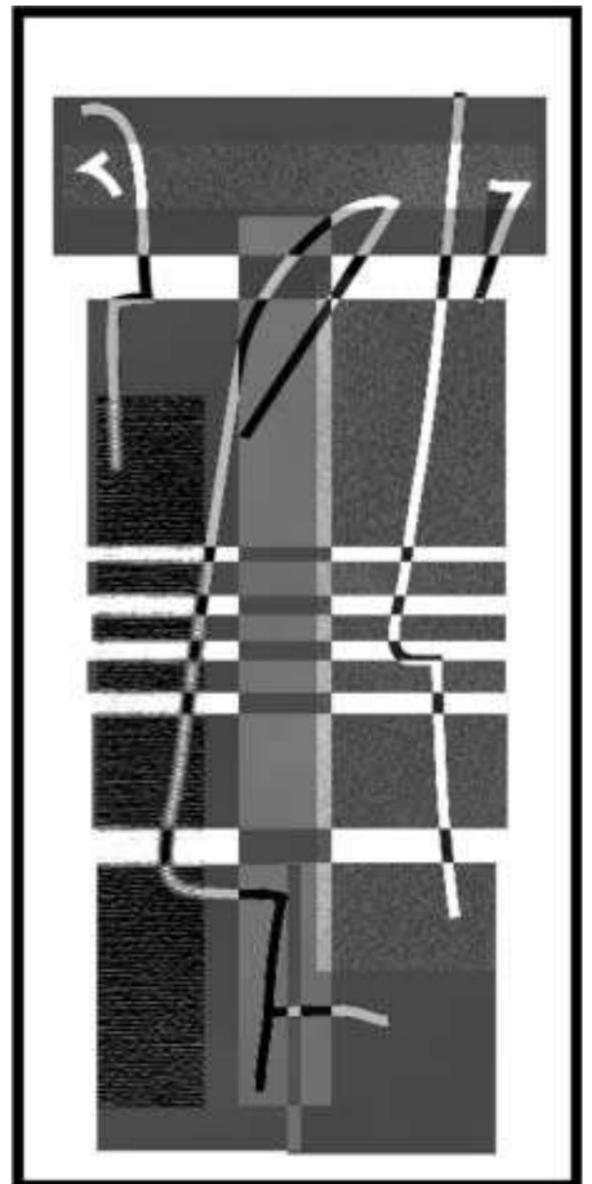
Égő foltok

Reggel kellett indulni, de inkább kora
hajnalban nagy, lebegő foltok felé. A
hegy oldalába. Kucsma, bőrös és
fokos. És az ő könnyű lépte. Mellette

kellett szaporázni a két kicsi bakancsok
lábának. Felvillant egy-egy apró fény
nagyon messziről, pislákol, kihuny.
Majd újragyúlt. Aztán furcsa sötét

megint. Keze a kezében, fel-fel-
bukkant a Hold is néha a gomolygó
felhők közül. Két apró égő pontot

lát, két apró, lángoló pontot. Valahol
odébb. Mintha kísérné őket. Elbújik. Fel-
bukkan. Eltűnik megint. S utánuk indul...

Magyar kulturális évad Olaszországban

A magyar filmművészet kiemelkedő alakjai, zenei életünk nagyjai, a magyar irodalom legfontosabb személyiségei egyaránt jelen vannak ezekben a hetekben Olaszországban a magyar kulturális évad rendezvénysorozatának keretében.

Az örök város lakói a helyi újságokból is értesülhetnek azokról a programokról, amelyek a híres történelmi kávéházban, a Caffé Grecóban várnak minden érdeklődőt. A magyar irodalmi esteket e helyen a legkorszerűbb technika segítségével, interaktív előadások keretében rendezik, így a magyar írók, költők, képzőművészek, építészek, zeneszerzők, zenészek, a két világháború közötti időszak

kiemelkedő személyiségei virtuálisan megjelennek a közönség előtt.

Nagy sikert aratott ezen a helyen az olasz-magyar kiadói találkozó, amelyen a Széphalom Kiadó képviselőjében Mezey Katalin, a Magyar Írók Szövetségének vezetője tagja volt jelen, és az est vendége volt Barna Imre, az Európa Kiadó szerkesztője is. Az olasz felet négy kiadó (Edizioni Voland, Edizioni E/O, Rubettino Editore és Feltrinelli Editore) vezetője képviselte. „Egy hársfa emlékére” címet viselte az est, amelyet a Salvatore Quasimodo Nemzetközi Költőverseny díjazottjainak tiszteletére rendeztek.

Szerdán Székelyi Endre hangköltészeti estje várta az érdeklő

dókat „Költészet a hangok birodalmában” címmel. A New Trend Gipsy Band olyan sikert aratott a Caffé Grecóban, hogy a tervezett három nap helyett egy hétig szóragoztatta a kávéházi látogatókat.

Ami a zenei rendezvényeket illeti, az olasz közönség a bőség zavarával küszködik. Gregorián énekekből például gyönyörű koncerteket adott a Schola Hungarica Viterbóban a Szent Erzsébet oltár avatásán, majd a római Szent Kozma és Damján templomban és a Római Magyar Akadémián. Ez a magyar kulturális intézmény adott otthont Várjon Dénes zongoraművész Liszt-koncertjének, amelyet Végh Sándor emlékének szenteltek.

Perényi Miklós csellóművész az Orchestra di Roma della Lazio zenekarral lépett fel Rómában az Auditorium di Santa Cecilia teremben, akárcsak Veroliban. Ugyanezen a helyen Schiff András zongoraművész adott elő Haydn-, Mozart- és Beethoven-műveket. Az északolaszországi Milánóban és Comóban Elekes Zsuzsa orgonaművész adott nagy sikerű koncertet, december elején ezek a városok Király Csaba orgonaművészt is várják. Róma közönsége a Teatro Brancaloneóban élvezhette Yonderboi koncertjét.

A magyar filmek előkelő helyet foglalnak el a Rómában zajló Medfilm fesztiválon, akárcsak a Velenében zajló magyar filmfesztiválon és a pisai filmrendezvényeken.

Gárdos Péter filmsikere Kairóban

A Kairói Nemzetközi Filmfesztiválon nagy magyar siker született: Gárdos Péter Az utolsó blues című filmje elnyerte a fődíjat, az Arany Piramist. Kairó operaházának gyönyörű, modern épületében rendezett gálán a magyar rendező olyan művészekkel együtt lépett a pódiumra, mint Carlos Saura, Michael Cacoyannis, Irene Papas és Vanessa Redgrave.

„Az otthoni visszhangra gondolva úgy érzem, Az utolsó blues ugyanazt az utat járja be, mint korábbi filmjeim, az Uramisten és a Szamárköhögés. A hazai kritika nagyon tartózkodó volt, azután a filmek elkezdtek újkutat a világon, és nagyon sok sikert és elismerést kaptak a nemzetközi fórumokon. Remélem, Az utolsó blues kairói nagydíja otthon kíváncsív teszi azokat a mozinézőket is, akik eddig nem figyeltek fel rá” – mondta a rendező.

Élő Költők Társasága (ÉKT)

Megjelent az ÉKT Énekes Vazul interaktív irodalmi folyóirat (www.ekt.hu/index) novemberi száma. Részlet a „Kertész leszek” című vezércikkéből:

Móttó: „Keresztre feszített emlék csak a nemléte.” (Nagy Lajos)

Fát nevelek, gyümölcsökből hátha egy-két Nobel szobrocska terem. Termett is. Itt termett. S aki ismeri Lorenzót, Agit, Györgyit, Pongót, Okit, Évit, stb. az szépen kapta fel a fejét, Kertész Imre? Sose hallottam róla, na és te? Én sem. (A Kertész Géza azé' még rémlik valahonnan)

Hát ez a mi sorsunk, (háttal sosem kezdünk mondatot!) és ez Kertész Imre Sorstalansága. „Kötelező” olvasmány kötetlen világunkban köteledés helyett.

Ez a Nobel díj a mi ünnepünk is egy ici-picit, nem gondoljátok? Az Énekes Vazul is, versesül, mindenestül. (Egoisták!) Mindenesetre a magyar irodalom ünnepe, és méltóbban nem is emlékezhethetünk meg róla mi É.K.T.-sok, mint a legújabb, legfrissebb Vazullal!

Irókarácsony

Helyszín: a Magyar Írószövetség Klubja

Időpont: 2002. december 12. 16.00 óra

Reklámszóveg, hogy „mert megérdemled”. Az írók, istenügye, megérdemelnek egy karácsonyt. A Bella István által teremtett költőkarácsony gondolatára kacsintva ez esztendőben először lesz külön írókarácsony is.

Program: - Az **Egy épkezláb mondat** pályázati díjainak átadása

- Eszem-iszom, dinom-dánom, hozom-viszem

Hozz magaddal – lehetőség szerint ajándékba – egy könyvet valakinek a karácsonyfa alá!

A próza szakosztály vezetősége nevében mindenkit szeretettel vár: Sebeők János elnök, Polgár Ernő titkár.

Premier Kolozsváron

A Kolozsvári Állami Magyar Színház december 4-én, szerdán este 7 órakor bemutatja: Carlo Goldoni: *A komédiaszínház* című darabját.

Rendező: Ruzsnyák Gábor

Fordította: Nyerges László

Díszlet- és jelmeztervező: Dobro-Kóthay Judit

Maszktervező: Varga-Járó Ilona m.v.

Koreográfus: Jakab Melinda m.v.

Szereplők: Bíró József, Gajzágó Zsuzsa, Borbáth Júlia, Bogdán Zsolt, Kali Andrea, Csutak Réka, Dimény Áron, Salat Lehel, Laczkó Vass Róbert, Nagy Dezső, Hatházi András, Kézdi Imola, Fodor Edina, Vindis Andrea, Molnár Levente, Sinkó Ferenc, Tyukodi Szabolcs

Kótsi-Patkó János – BEMUTATÓ bérlet. Román nyelvre szinkronfordított előadás.

Látó

A Marosvásárhelyen megjelenő szépirodalmi folyóirat novemberi számában verset közöl Jánosházy György, Szálinger Balázs, Benő Attila, Fazakas Attila, Soó Éva és Lászlóffy Csaba. A lapban olvasható még, többek között, Bogdán László regényrészlete, Kozma Mária karcolata, Balogh László színjátéka, valamint Pomogáts Béla, Vallasek Júlia, Balázs Imre József, Láng Zsolt, Vida Gábor, Demény Péter írásai.

Lapszámunk szerzői

Fekete Vince – 1965-ben született Kézdivásárhelyen, költő, a Helikon és a Székelyföld munkatársa. Kötetei: Parázskönyv (1995), Útköző (1996), A Jóisten a hintaszékből (2002).

Ferenc Zsuzsanna – 1947-ben született Kolozsváron, író, újságíró, több németországi, svájci lap munkatársa. Filmjeit külföldön is bemutatták. Első kötete Sok fal címmel 1969-ben jelent meg 1998-ban összeállította a jelenkori romániai magyar költők négy nyelvű antológiáját.

Horváth Csaba – 1976-ban született Aradon, jelenleg evangélikus lelkész Apatelken, prózáiról.

Irházi János – 1959-ben született Aradon, újságíró. Kötetei: Ajtók (antológia, Kriterion 1987), Mélyvízben (novellák, Kriterion 1989). Jelenleg Aradon él.

Jámbor Gyula – 1944-ben született Kárástelken, jelenleg Aradon él és a Nyugati Jelen újságírója.

Kinizsi Zoltán – 1979-ben született Marosvásárhelyen, a kolozsvári BBTE bölcsészkarának hallgatója, a kolozsvári rádió riportere.

Király László – 1943-ban született Sónyáradon, költő, író, műfordító, a Helikon főszerkesztő helyettese. Első verseskötete 1967-ben (Vadásztánc) jelent meg, 1997-ben József Attila-, Déry Tibor-, és Látó-díjat kapott, ugyanakkor többször kitüntették a Román Írószövetség díjával.

László Noémi – 1973-ban született Kolozsváron, költő. Verseskötetei: Nonó (1995), Az ébredés előterében (Mentor, 1996), Esés után (2000). Díjak: Sziveri-díj (1996), A Romániai Írók Szövetségének debüt-díja (1996).

Nagyálmós Ildikó – 1978-ban született Székelyudvarhelyen, költő, újságíró, jelenleg a Nyugati Jelen temesvári szerkesztőségében dolgozik. Versei folyóiratokban, antológiákban jelentek meg. Kötete: Lábujjhegyen túl (2001).

Pongrácz P. Mária – 1941-ben született Székelyudvarhelyen, író, újságíró, jelenleg Temesváron él. Kötetei: Gozdsu Elek (1969), Búcsú a szigetektől (1976), A kőfaragó patak (1980) Havak küszöbén (1981), A Parnasszus ölében (1983), Az elfűrésztelt árnyék (1987), valamint több fordításkötet.

Vida Gábor – 1968-ban született Köröskisjenőn, író, a Látó szerkesztője, jelenleg Marosvásárhelyen él. Kötete: Búcsú a filmtől (1994).

Kovács Ferenc – 1949-ben született Magyarországon, a Budapesti Műszaki Egyetemen szerzett villamosmérnöki diplomát. A Dunaiújrósi Főiskolán – tanítás mellett – több klubot is alapít: Benkó Dixi Klub, Irodalmi Presszó, Komolyzenei Klub, Filmklub, stb.

1982 óta él Norvégiában ahol az Oslo Egyetem Média és Kommunikációs Intézetében médiamérnök. Oktatótechnológiával, interaktív multimédiával foglalkozik, valamint vezeti a diákok videóképzési gyakorlatait. Kis- és portréfilmjeit a norvég és a magyar televízió is bemutatta.

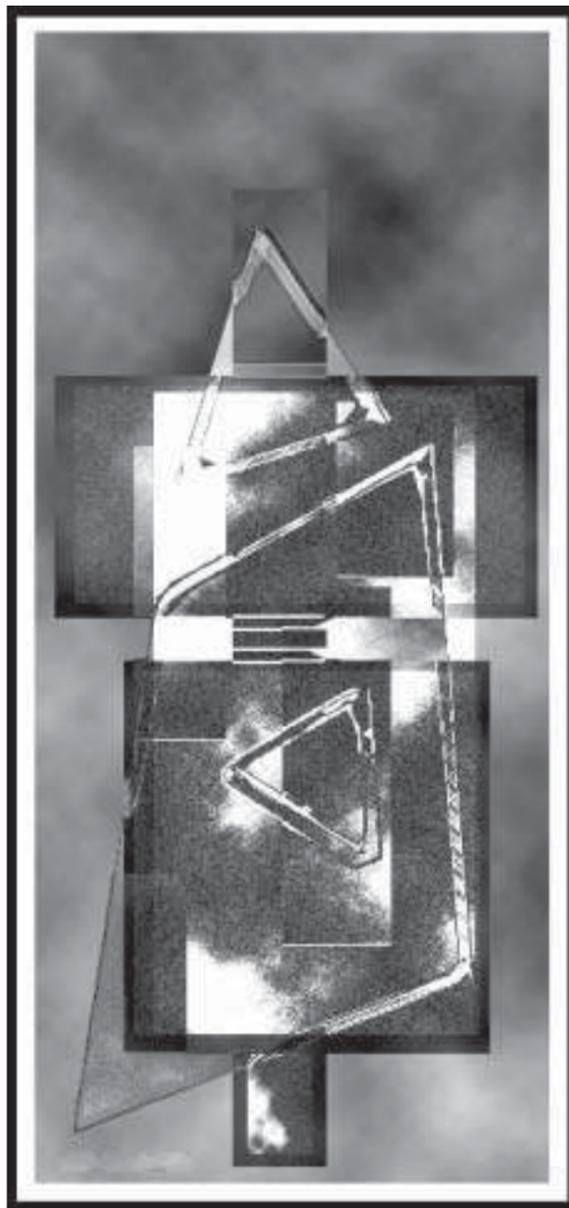
Dániában design, Norvégiában és Magyarországon film- és színházdramaturgia tanulmányokat folytatott. A magyar-norvég színházi kapcsolatok ápolásáért Köztársasági Elnöki arany emlékéremben részesült.

Rendszeresen publikál ismeretterjesztő cikkeket. Szép- és szakirodalom fordításai, saját szépirodalmi művei jelennek meg folyóiratokban, könyvekben és tagja a Magyar Írószövetségnek.

Fest, rajzol, eddig kilenc önálló kiállítása volt Bulgáriában, Magyarországon, Norvégiában. Rajzai könyvekben, folyóiratokban jelennek meg.

„Minden alkotás üzenet. Ez számomra, mert térben és időben nagyot léptem, különös jelentőséggel bír. Ezer kilométerekre, évtizedekre állok a gyökerektől. Mint az őskommunikátor, a barlangrajzoló, hátrahagyom különös jeleimet, legyenek akár rajz- vagy betűhalmazok. Kössék egybe képzeletbeli hidak Amerikát, Ausztráliát, Európát s egy lehessenek a milliányi sodronykötél szálból” – vallja önmagáról.

Lapszámunkat az ő munkáival illusztráltuk.

A Moldvai Magyarság szociográfiai-szépirodalmi pályázata

A csángó sors megjelenítéséről

A *Moldvai Magyarság* szerkesztősége, a Moldvai Csángómagyarok Szövetsége és a Lakatos Demeter Csángómagyar Kulturális Egyesület pályázatot hirdet a moldvai csángók félszázados történelmének, sorsának feltárására, megismerésére.

A téma iránt érdeklődők tudják, hogy számos román és magyar nyelvű tudományos könyv foglalkozik a moldvai csángómagyarok történelmével, hagyományos kultúrájával, népdalaikkal, viseletükkel, nyelvükkel, múltbeli sorsukkal. De szinte semmi írásos emléke nincsen közelmúltbeli életüknek, annak, ami az elmúlt mintegy ötven esztendő alatt történt velük – amit ez idő alatt átéltek, amit gondoltak, amit éreztek, amit álmodtak. Mert nem csak az a törté-

nem, ami évszázadokkal ezelőtt történt, hanem az is, ami tegnap vagy tegnapelőtt, sőt ami ma esett meg velünk, holnap már az is történelem lesz. És nemcsak az országoknak és a népeknek van történelmük, hanem a falvaknak, a családoknak, sőt egy-egy embernek is. Minden család, minden ember életében benne van a nagy történelemnek egy-egy morzsácskája.

Tudjuk, hogy az idősebb csángó emberek nem szívesen írnak, nemcsak magyarul, de románul sem. Ezért elsősorban azokat a fiatalokat biztatjuk a pályázaton való részvételre, akik vállalkoznak, hogy szüleik, nagyszüleik életét, közelmúltbeli történetét, annak valamely eseményét vagy saját sor-

különösen azok részvételére számítunk, akik 1990 után magyar iskolában tanultak.

A pályázaton bárki részt vehet, a pályázat készíthet magyar vagy román nyelven.

Lehet pályázni egyéni életúttal, a saját vagy valamely hozzátartozó, egy-egy közösség (rokonság, utca, falu stb.) életében bekövetkezett esemény (városba költözés, házasság, külföldi vendégmunka, iskolába kerülés, az 1950-es években működő Magyar Népi Szövetségben való tevékenység, kollektívizálás,

kollektív felbomlása, föld-visszkapás, vállalkozásba fogás, építkezés, tisztségbe választás stb.), és általában a csángó sors pozitív vagy negatív megélésének leírásával.

Műfaját tekintve a pályamunka lehet:

– szociográfiai (a jelenségek, események alapos, minden részletre kiterjedő, esetleg magnetofon-felvételekre alapozott leírása), és

– szépirodalmi (regényes vagy novellisztikus feldolgozás).

A pályázáshoz mellékelni kell a pályázó nevét, pontos lakcímét, életkorát és foglalkozását.

Beküldési határidő 2003. október 31., cím: a *Moldvai Magyarság* szerkesztősége. 4100 Csíkszereda, Szabadság tér 5/22. Pf. 149.

Pályadíjak: 1. díj – 5 millió lej, két 2. díj – egyenként 3-3 millió lej, három 3. díj – egyenként 1,5 millió lej. Különdíjak is valósí-
nűek.